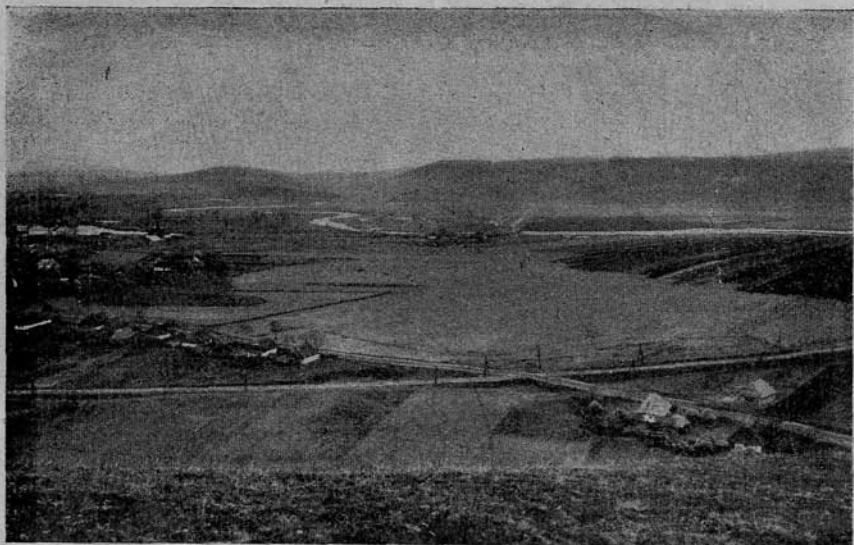

Az apahidai őskori telep és La-Tène temető.

E sorok írója az Erdélyi Nemzeti Múzeum érem- és régiségtára megbízásából 1900 óta több ízben vezetett régészeti ásatásokat s most, mikor azokról a megbízás időrendjében kíván beszámolni, első sorban az apahidai ásatásokról esik szó.

1. kép. A Kiszamos völgye a temető környékén.

Fig. 1. Vallée du Kiszamos près du cimetière.

Apahida Kolozs vármegyében, Kolozsvártól 16 km. távolságra, a Kiszamos jobb partján fekszik alig 2 km.-rel északabbra attól a helytől, a hol a folyó eddigi k. ék. irányát, é. ék.-re változtatja. A Szamosvölgyi vasút-pálya itt lép át először a folyó balpartjára, míg a Brassó – Budapest közti vasúti fővonal, melyből az előbbi Apahidánál ágazik ki, a falutól valamivel délre ereszkedik le a Mezőség fensíkjáról a Szamos völgyébe, hogy onnan Kolozsvárnak tartson.

A vasútvonalak e találkozására, illetve szétválására már jelzi a folyó-völgy hajlásában e kis területnek kedvező geográfiai helyzetét. A már egyesült Szamos kitágult völgye a Tisza felső folyásának vidékével köz-

vetlenül kapcsolja e területet. Nincs is más könnyen járható útvonal, mely az erdélyi részekből közvetlenül a Tisza felső völgyébe vezetne, mint az, amelyet a Szamos völgye jelöl ki. Az erdélyi részeket illetőleg egyedül csak ez lehet és lehetett a délről északra és viszont északról délre irányuló kereskedelem és közlekedés országútja, vagy a mi ugyanaz, a délről jövő kulturhatásokat csak a Szamosvölgy közvetíthette északra s viszont az északról jövő kulturelemek ez úton éreztethették legközvetlenebb hatásukat az erdélyi fensíkkal, honnan a Kisszamos völgyén át, az Aranyos folyó közvetítésével, a Maros völgyéig s onnan még délebbre hatolhattak.

De nemcsak a dél-északi kereskedelmi útvonalban játszik fontos szerepet a Kisszamos völgyének említett könyökhajlása, hanem a nyugat és kelet közvetítésében is. Az egyetlen útvonal, amely Erdély északi részeit a Nagymagyaralfölddel kapcsolja, a Sebeskőrös völgyéből, a Nádaspatak közvetítésével, szintén a Kisszamos völgyébe vezet. Ennek a folyóvölgynek azt a részét tehát, a mely Kolozsvár és Apahida közé esik, a geográfiai alakulatok eleve arra predestinálják, hogy a déli részekből az északi részekbe vezető útvonal kereskedelmét, közlekedését épen azon a ponton bonyolítsa le, a hol az ugyancsak egyetlen nyugat-keleti útvonal amazzal találkozik.

Ennek a kedvező földrajzi helyzetnek tudható be, hogy az erdélyi részek területén a Kisszamos keskeny völgyében fekvő Kolozsvár a legtöbb lakóst számláló s a legmagasabb kulturát magában egyesítő város, holott pl. a Maros folyó széles és hosszú völgye, magában véve több alkalmat nyújt nagyobb városok kialakulására. A római Dacianak a Maros völgyéből északra tartó főútvonala Potaissán (Torda) át szintén a Kisszamos völgyébe vezetett, a hol Napocanál (Kolozsvár) vált szét a mai Dés felé vezető északi-, és a Porolissumhoz vezető nyugati vonalra.

Nem a véletlen műve, hogy a felső Tisza völgyéhez tartozó Bereg vármegye területén találjuk meg a görög archaikus művészet egyik igen szép alkotását, azt a szép bronz-hydriát, a melyet az E. N. M. régiségtára Őriz,¹ aminthogy nem lehet a véletlennek betudni azt sem, hogy a Kisszamos völgyéből kerültek elő, épen az apahidai kincsletben, — Ompharus gót fejedelemnek arany, ezüst tárgyai és ékszerei² és hogy ugyancsak a Szamosvölgy közelében láttak újra napvilágot a híres szilágysomlyói

¹ Leltári szám I. 6094.

² Finály Henrik: Erdélyi Múzeum 1889. 403. l. és Arch. Ért. 1889. 305—320 l. Hampel József: A régibb középkor emlékei Magyarhonban. I. k. 39—49. l. és XXXII—XXXVI. tábla. Ugyanennek német kiadása is megjelent Alterthümer des frühen Mittelalters in Ungarn, 1905. III. k. 32—36. tábla.

kincsek.¹ Ezek a nagyobb leletek már magukban is jelzik a Szamos egész völgyének fontos szerepét az erdélyi területekre vonatkozólag a különböző irányból jövő kulturelemek közvetítésében, mert kétségtelen, hogy ezen az úton érintkezett Erdély területén át Keletmagyarország északi és déli lakossága, sőt mondhatjuk észak és dél. Bizonyos, hogy — időközönként legalább — nem hatotta át egységes kultúra Keletmagyarország északi-, középső- és déli részeit; más műveltségű népek laktak a felső Tisza- és ismét mások a Maros völgyében, hogy az Alföldet ne említsük. Minden ilyen esetben csak az erdélyi fensík játszhatta a kiegyenlítő szerepet a különböző kulturák között. Azért olyan színesek, változatosak az innen előkerült archaeologiai leletek, azért annyira érdekes archaeologiai terület az erdélyi részek területe. Ez a színesség, a különböző hatásoknak érezhető egybeolvadása teszi aztán kívánatosá, hogy az emlékek feltárásánál fokozott mértékben ügyeljünk minden — első tekintetre talán csekélynek látszó — jelenségre és ez int egyszersmint óvatosságra a következtetések levonásában.

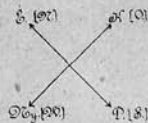
Az Erdélyi Nemzeti Múzeum érem- és régiségtára által Apahidán végeztetett ásatások épen amellet látszanak bizonyítani, hogy az erdélyi területeken a római hódítással együtt délről jövő kulturát egy nyugatról keletre és illetve északról délfelé terjedő kultúra előzte meg, a melynek közvetítésében a Kiszamos völgyének nagy szerep jutott. Egy u. n. La-Tène izlésű temető feltárása t. i. az ásatások főeredménye. Az a kultúra pedig, amely fejlődésének középső szakaszában jelenik meg előttünk a sírmellékleteket alkotó ipari termékekben, egy, a Rajna középfolyása táján kialakult és onnan lassanként keletre és délre hatoló kulturának félreismerhetetlen szerves tagja.

1900 tavaszán Apahida ék-i végénél, kavicsbányászás közben egy őskori telepre, illetve egy La-Tène izlésű mellékleteket tartalmazó temetőre akadtak. A kavicsbányát magánterületen nyitották s mindaddig, a míg kavicsot találtak a birtokrészen, a bánya művelésével egyidejűleg folyt az emlékek rendszertelen fölászása is. Az ilyen módon előkerült leletek javarészét, saját gyűjteménye számára, Orosz Endre apahidai áll. tanító szerezte meg s ugyancsak ő ismertette azokat.²

A bánya közvetlen szomszédságában elterülő földrész a Szamos-völgyi Vasúttársaság tulajdonát alkotta. (I. Tábla.) Ennek köszönhetjük, hogy a temetőnek egy része legalább elkerülte a dúlást. Az Erdélyi Nemzeti Múzeum érem- és régiségtára mihelyt értesült a dolgok állásáról, köte-

¹ Hampel József: i. m. magyar kiadása: Első kincs. I. k. 19—29. l. és XIV—XX. t., második kincs I. k. 30—39. l. és XXI—XXXI. t. I. m. német kiadása: Első kincs. III. k. 15—19. t., második kincs III. k. 20—31. t.

² Arch. Ért. úf. 1908. 172—179. l.

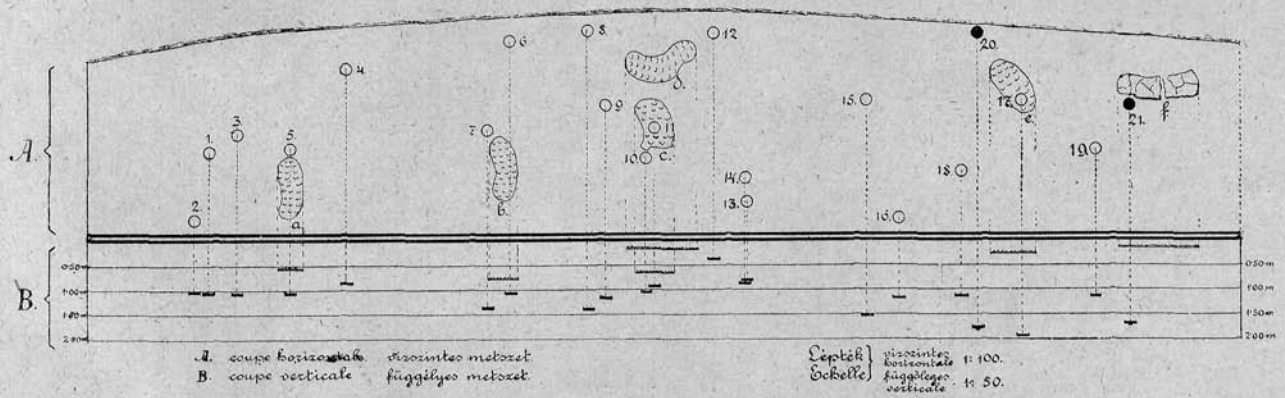

A szamosvölgyi vasút pályateste (3-34 szelvény közt)

Le chemin de fer de Szamosvölgy du 3-34 km

Anyagárok
Fossés

Az apahidai La-Tène sírmező térképe
Carte du cimetière La-Tène de Apahida.

lességének ismerte, hogy rendszeres ásatásokat eszközöljön a még sértetlen területen s miután a Vasúttársaság Igazgatósága a legnagyobb előzékenységgel rendelkezésére bocsátotta a területet, a Múzeum e sorok íróját küldötte ki az ásatások foganatosítására.

A tájkép Apahida éék.-i részét legvégső házaival, a Paduritia hegytetőről tekintve, mutatja be. (1 kép.) Az előtérben telegráfpóznák jelzik a Szamosvölgyi vasút pályatestét, míg az ezt metsző fehéres vonal az Apahidáról Zsukra vezető megyei út. A háttérben a Kiszamos kigyózik. A meglehetősen széles folyóvölgy jobbra Dézs felé nyílik, balra Kolozsvár felé vezet.

A falú ez északi része a Kiszamosnak alacsony, alig 1 m. magas terraszán épült. A terrasz körvonalait a bal előtérben álló házsor előtt, az út tulsó oldalán, haloványan bár, de tájképünk is szemlélteti, sőt követhetjük annak körvonalait a vasúttest mentén is, hol az egykori kavicsbányából származó roncsolt földfelület külső széle jelzi annak határvonalát. Az útkereszteződéstől számított 3-dik távirópóznánál már vége szakad a keskeny nyelv alakban előrenyúló terrasznak, melynek innenső szélén a vasútpálya épült fel. Ezen a kis terrazon folytak az ásatások a vasútvonal 3 és 3·1 km. jelzésű szelvénye között, azon a 8 m. széles és kbl. 44 m. hosszú területen, amely a kavicsbánya és a vasút anyagárka között, a terrasz szélétől, a keresztút felé vonul. (I. Tábla.)

Az ásatásokat kubikoló rendszerrel, ásónyomról ásónyomra haladva folytattuk. Október 24-től november 21-ig összesen 24, átlag 4 m. oldalhosszúságú kockagödröt ástunk fel, egyiket a másik mellett a szűz talajig kiaknázva.

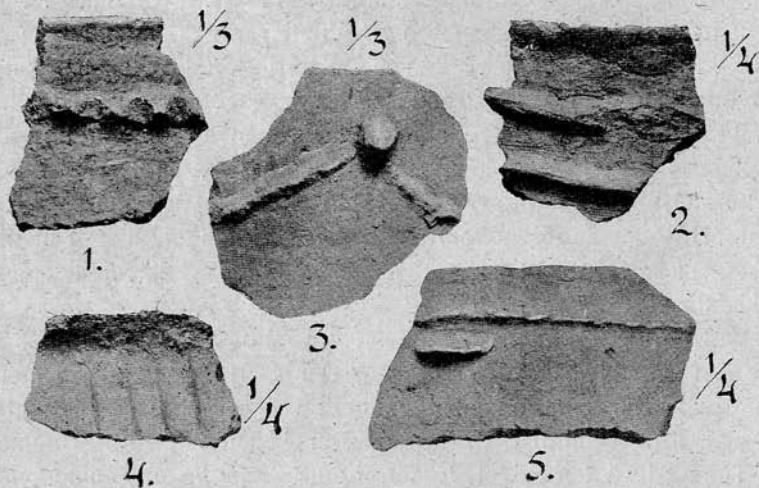
A múzeum nem kapott engedélyt arra, hogy a gyorsabb és tisztább munkát lehetővé tevő u. n. rigolozó rendszerrel ásathasson, mert ez esetben hosszú időre terméketlenné tettük volna a terraszos terület felső részét. Pedig mindjárt az első napon észlelhettük, hogy nemcsak egy La-Tène izlésű temetővel lesz dolgunk, hanem egy, a temetőnél régebbi praehistorikus telep maradványaival is. Telep felfödésénél egyedül célravezető, ha egyszerre hosszabb szelvényt bontunk ki s ha mi mégsem tettük ezt, a fentebbieken kívül magyarázza eljárásunkat az a jogos feltevésünk, hogy a praehistorikus telep eredeti képét annyira megváltoztatták az azon át történt későbbi temetkezések, hogy hosszabb szelvények levágása esetén sem kaphatnánk arról tiszta képet. De másfelől bátran állíthatjuk, hogy a kubikoló rendszer alkalmazása mellett sem került el semmi jelenség figyelmünket s már kezdetben megállapíthatuk, hogy az egyes sírok között feltételezhető sértetlen területeken sem árulta el semmi azt, hogy a praehistorikus telep egymástól elkülönülő kulturrétegekből épült volna fel. Minden rendszer nélkül, szanaszét ültek a praehistorikus telep emlékei a humusban; 25—70 cm. mélységben

mindenütt gyakran találhatók voltak anélkül, hogy egy vagy több lakás, vagy legalább biztosan megállapítható tűzhely köré lehetne azokat csoportosítani.

Két — egymástól korra és természetére egyaránt elütő emlékcsoportot szolgáltatott tehát az apahidai ásatás: Egy bolygatott őskori telep maradványát és egy ehhez viszonyítva fiatalabb korú u. n. La-Tène izlésű temető tartalmát, melyekhez, mint harmadikat számíthatjuk azokat a kőpadokat, amelyek nagy valószínűséggel a temetőhöz tartoztak, mint hullaégető helyek. — A chronologiai sorrendet megtartva, először az őskori telepről szólunk s csak azután a temetőről.

Az őskori telep,

a mint már fennebb is említettük, többszörösen bolygatott állapotban maradt ránk. Áttemetkezett rajta a La-Tène műveltségű nép, bántották

2. kép. A praehistorikus telep edényeinek első csoportja.

Fig. 2. Premier groupe de poteries de la station préhistorique.

a rómaiak korában, vagy a középkor folyamán, és helylyel-közzel a vasúti munkálatok során is szenvedett, de egyrészt feldúlták a bányaműveléssel kapcsolatosan. A humus átlag 0·90—1·00 m. vastag rétegben telepedt a terraszkavicrétege fölé. 25 cm. mélységben minden koczkagödörben megtaláltuk már a település legkétségteljesen legkevésbé vonható jeleit, a konyhóvakolat rögeit, az agyagedény töredékeit, az ételhulladékokból származó csontokat, csonteszközöket és itt-ott a tűzhelyek halvány nyomait; mindezt nem összefüggő kulturrétegben, hanem jórészt másodlagos helyzetükben, szétszórva. Lefelé haladva a kép ugyanaz maradt

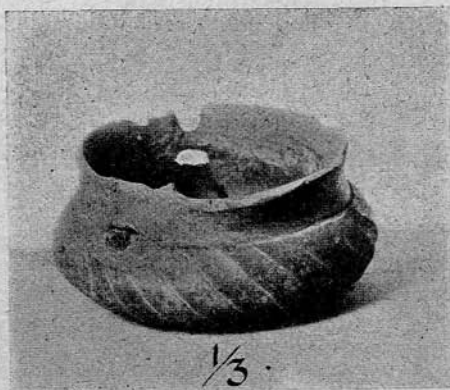
65—75 cm. mélységig. Azt aligha tételezhetjük fel, hogy állandó település folytán képződött az emlékeket szolgáltató 40—50 cm. vastag réteg, mert ez esetben még bolygatás esetén is más képet kellene nyújtson a telep. Hogy egyebet ne említsünk, nem került elő annyi emlék a telepről, a mennyi megfelelne egy feltételezhető állandó letelepülés folytán kialakult 40—50 cm. vastag kulturrétegnek. De másrészt az emlékek kivitele sem nyújt semmi támpontot ennek feltevésére. Eltekintve a pár La-Tène izlésű edény-töredéktől, a melyek a temetések

3. kép. A praehistorikus telep edényeinek első csoportja.

Fig. 3. Premier groupe de poteries. Station préhistorique.

alkalmával kerülhettek a földre és attól a pár római edény-töredéktől, amelyek a temetőnk közelében állott római épületekből származhatnak (11-ik kép.) — az emlékek egyáltalában nem mutatnak nagy fejlődési processust. Két törökötől eltekintve, kőszerszám egy sem került elő. A telep összes edényei korong nélkül készültek. Abból, hogy praehistorikus edénytöredékeket 70—75 cm. mélységben majdnem minden kubikban találtunk, azon alól azonban nem, legfennebb, ha a La-Tène temetések alkalmával kerültek a sírűregbe, a település legrégebbi nivóját

4. kép. Agyagbögere a praehistorikus telep edényeinek második csoportjából.

Fig. 4. Bol en terre, cuite. 2e groupe de poteries. Station préhistorique.

fennebb csak azt bizonyítja, hogy e bolygatatlannak látszó területen a kulturréteg a 25 cm. vastagságot elérte, de ennél többet nem mondhatunk. Hisz még azt sem tudjuk megállapítani, vajjon földbe mélyített, vagy a földszínen álló konyhókhoz tartoztak-e a vakolatrögök. Csak az látszik bizonyosnak, hogy 25 cm. mélyen tételezhetjük fel azt a nivót, amely a temetkezés idején a földszínet szolgáltatta vagyis, hogy a La-Tène izlésű temetkezés óta 25 cm. vastag humusréteg képződött a bolygatott őskori telep emlékei fölött. A terraszesz egyenletes magassága a faluban és az ásások területén bizonyítja t. i., hogy a vasútvonal kiépítése alkalmával nem hordottak el földet az ásások területéről. Bizonyos továbbá az, hogy nemcsak az általunk felásott temetőrészre terjed ki a telep, hanem dk. irányban, a megyei út felé, tovább folytatódott. E részen azonban, amint a temető leírásánál látni fogjuk, a temetővel *együtt* — talán a római korban — bolygatásnak volt kitéve annyira, hogy nem tartottuk érdemesnek az ásások folytatását.

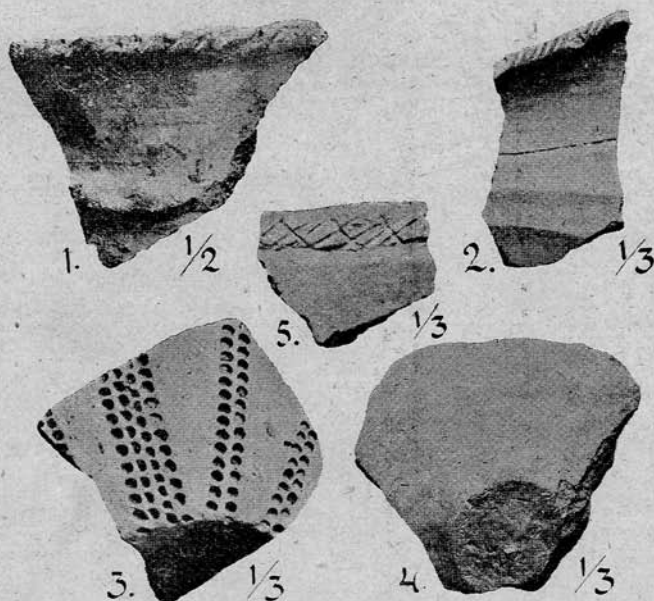
Az őskori telepnek az egyes kubikokból előkerült emlékeit kubikok és ásónyomok szerint külön kezeltük, hátha valamelyes határozott elkülönülést, fejlődési rendet ez úton mégis lehetne megállapítani, de sajnos, a legodaadóbb törekvés sem járt eredménnyel. Meg kell elégednünk azzal, hogy az emlékek jellemzőbb darabjait képen és írásban bemutatva nyerjünk tisztább képet a telep viszonyairól és a műveltségről, a melyet az egykor itt lakott nép magáénak mondhatott.

Tekintve, hogy mindössze két, karakter nélküli török és pár őrlökötörödék szolgáltatja a kőből készült szerszámok egész anyagát, a telep emlékeinek ismertetését kezdhetjük mindjárt a keramikai anyaggal, folytatjuk a csontokkal, illetve csonteszközökkel s végül a fémtárgyakat ismertetjük.

70 cm. mélyre tehetjük. Ezt igazolja az a körülmény is, hogy temető térképén (I. Tábla.) látható 1. sírtól ény.-ra, mindjárt az első kubikban, 70 cm. mélyen találtuk meg egy 30 cm. vastag, tapasztott tűzhely hiányos maradványait.

Ezen alól tehát nem kereshetjük a település *alsó* nivóját. Az eredeti kulturréteg *felső* vonalának mélységére biztos támpontunk nincs. Ha az alább képen is bemutatott (9-dik kép.) tál töredékeit 50 cm. mélységben, két különböző helyen, egymástól 70 cm. távolságban találtuk meg, ez leg-

Az anyag alapján az agyagművességnél említjük meg, hogy majdnem minden egyes kubikban feltaláltuk azokat az égetett agyagrögöket, amelyeken párhuzamos, vagy egymást keresztező hengeres benyomások jelzik egykori rendeltetésüket, hogy t. i. a vesszőből, — ágából font kunyhó falának, illetve tetejének vakolatául szolgáltak. Mindannyiban felismerhetjük az agyag kötéséül szolgáló pelyvakeverék nyomát is, mely miután kiégett a vakolatból, többé-kevésbé laza, szivacsos felületűvé tette azt. Milyen volt a kunyhók formája, a földszinén állottak-e, vagy földbe mélyített, úgynevezett putri-lakásokat formáltak? az ismételt bolygatás miatt meg nem mondhatjuk. Abban a kérdésben, hogy a kunyhó falát, tetejét mikor

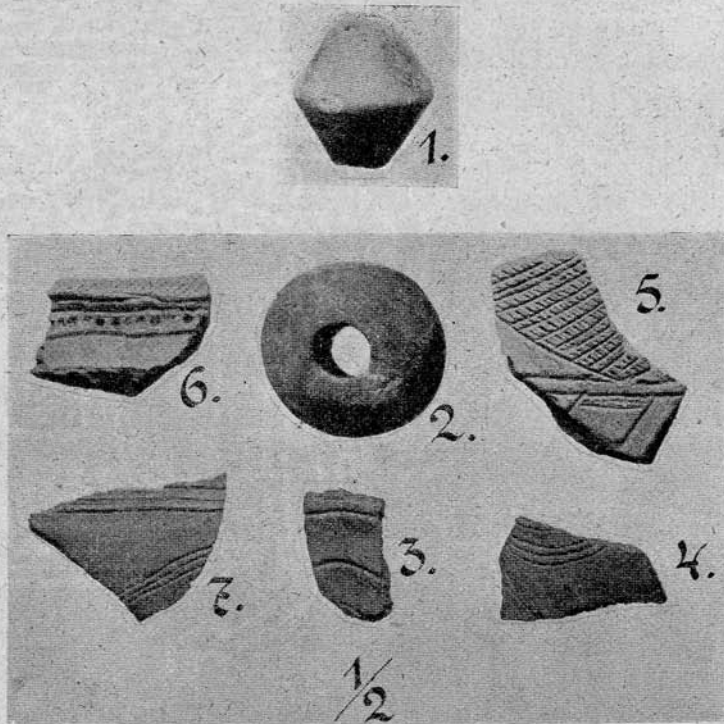

5. kép. A praehistorikus telep edényeinek második csoportja.
Fig. 5. 2e groupe de poteries de la station préhistorique.

égették ki, szerény véleményünk az, hogy akár a földszinén, akár a földbe mélyítve zártak körül egy bizonyos területet, lassanként a kunyhó belsejében égő tűz égette ki. Hisz mindig megtaláljuk bolygatatlan telepen a kunyhó belsejében a tűzhelyet, sőt azt is észlelhetjük, hogy időközönként a kunyhó belsejének más és más részén tüzeltek. Volt tehát elég alkalom arra, hogy a kunyhó falának vakolata minden oldalon kiégjen. A vakolat teljes kiégése eredményezi, hogy az eddig gyengébb fal masszívusabb lett, téglamassza fedezte ezután a kunyhó lakóját az időjárás viszontagságai ellen, de másfelől törekenyebbé is vált ez által a kunyhó fedele, fala, mert kiégett a vakolat addigi támasza, a váz, a vessző, az ágfonás, a pelyvakeverék. Erősebb tüés a kunyhó falán, vagy nagyobb esőzés idején a már laza kötésű szuvat által felszívott

nagyobb vízmennyiség — s még inkább a kunyhó fölött feltételezhető földhalmaz nyomása elégséges volt arra, hogy a kunyhó összeomoljon. Ezért nem tarthatjuk valószínűnek, hogy a vesszőfonásos, agyaggal tapasztott kunyhókat mindjárt a felépítés után égették ki.

Az egyidőben épült, hasonló konstrukciójú vesszőfonásos kunyhók körülbelül egy ugyanazon ideig állottak ellen a tűznek, illetve a dinamikai hatásoknak s csak természetes, ha összeomlásuk után egyídejű és hasonló formában jelentkező rétegeképződést eredményeztek.

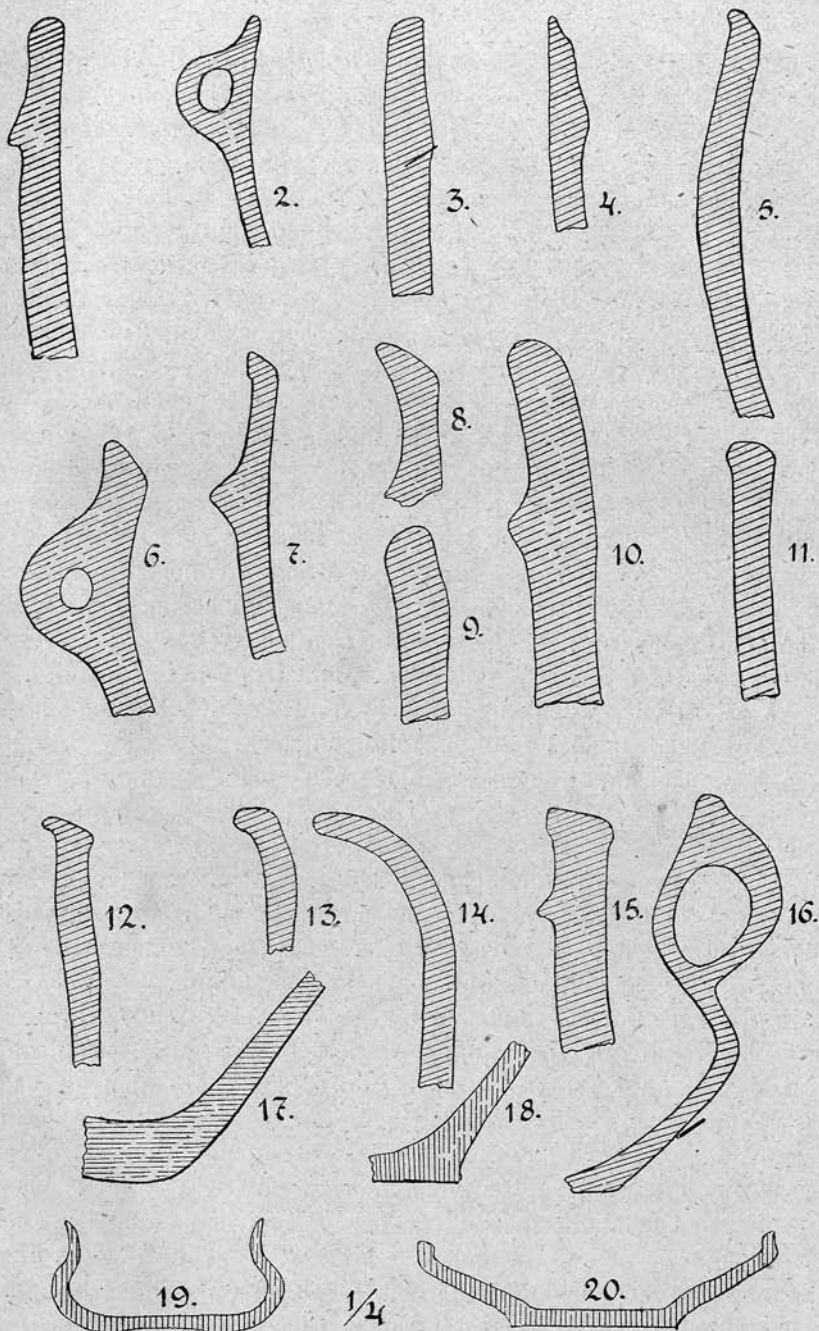
6. kép. A praehistorikus telep edényeinek második csoportja.

Fig. 6. 2e groupe de poteries de la station préhistorique.

E kitérés után nyomatékkal bocsátjuk előre, hogy a telep összes keramikus anyaga korong nélkül készült.

Mindössze két, egésznek mondható edény került elő. Annál több a töredék.

Az edények, illetve edénytöredékeknél az előállítási technika szempontjából három külön csoport válik el. Az *első csoportba* tartozók (2-ik és 3-ik kép.) kavicszemekkel kevert, durván iszapolt agyagból készültek, minden utólagos simító, vagy csiszoló eljárás nélkül, miért is felületük érdes. Leggyakrabban szürkébe játszó halvány vörös színűek és foltos égetésűek. Sokszor minden díszítést nélkülöznek, máskor

II. tábla. A praehistorikus telep edényeinek nyílásperemeit mutató keresztmetszetek.
Pl. II. Coupes verticales des bords de vases. Station préhistorique.

függőleges irányban párhuzamosan szaladó ujjbegyközös bordázat, (2-ik kép, 4. sz.) vagy vízszintesen körülfutó egy, vagy két rárakott bordástag (2. kép 1. és 2. sz.), esetleg büttyök által kísérve (2-ik kép 5. sz.),

1. kép. Fedő töredék agyagból a prae-historikus telep edényeinek második csoportjából.

Fig. 7. Fragment d'un couvercle en terre cuite. 2e groupe de poteries de la station préhistorique.

szürke színű, ellenben a többi barnás-szürke és csillámpalával kevert agyagból készült. A 4. sz. nyakrészt ferdén álló vonalokból formált mélyített díszítés veszi körül. Ugyancsak mélyített a díszítése a 3. sz. tál- vagy bögrétöredéknek is: két párhuzamos vonal közt kettőzött cikk-czakk szalad s ezenkívül a párhuzamos vonalakat felül, ferdén álló háromszögalakú ponczoktól származó bemélyedések szegélyezik. Az 5. sz. egy u. n. fésűdíztes töredéket mutat ugyanezen nemből.

Az őskori telep edényeinek nyílás peremeit és fenékrészeit keresztmetszetekben a II. tábla 1—20. sz. rajzai mutatják.

A keramikai anyag legnagyobb része a *második csoportba* tartozik és első látásra elárulja, hogy az edény elkészülte után, annak egész felületét nagyon finoman iszapolt agyagsárral még egyszer átvonták, amely eljárás egységes, sima felületet kölcsönzött az edénynek. Nem gondolhatunk itt mázra, ami az edény anyagától elütő anyagot tételez fel, hanem csak annak az agyagnak az oldatára, amelyből az edény is készült. Színük a legkülönbözőbb lehet. Fényük tompa.

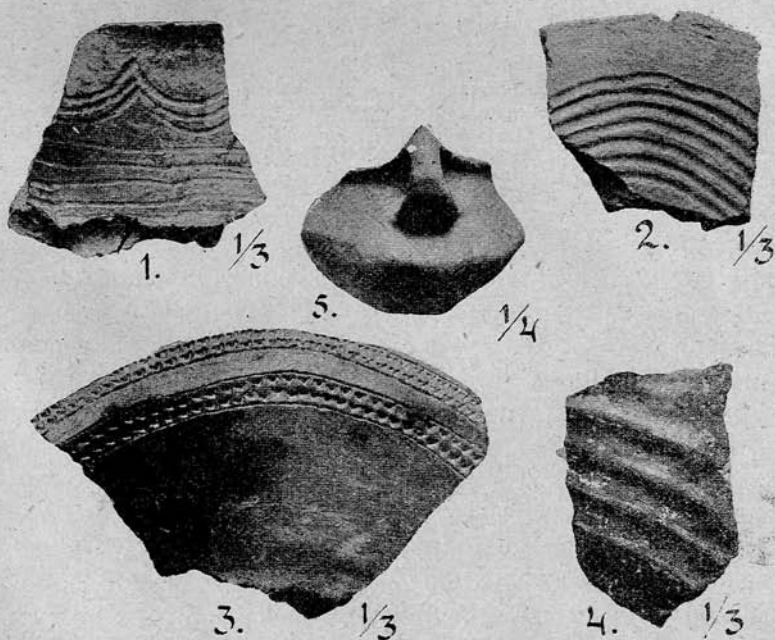
Ebből a csoportból mutatjuk be a 4-ik sz. képen a telepről előkerült egyik épebb bögrét. Finoman iszapolt, barnás-szürke színű foltos égetéssel. Ott, ahol a rézsút szaladó hornyolatok az edényke vállát eléri, egymástól egyenlő távolságban három kis bütyökké vastagodik a hornyolatok közti borda. Képünkön e bütykök nem láthatók. Az edénynek csak egy füle volt, a tulsó oldalon megsérült. Az egy fül is hiányzik, de helyén látható, hogy az edény testébe mélyített csappal erősítették az edényhez, anélkül azonban, hogy egészen átvonták volna azon. Keresztmetszetről (II. tábla 19. sz.) láthatjuk, hogy a fenékrész belapuló.

Ugyancsak ezzel az eljárással kaptak sima felületet az 5-ik kép 1., 2. és 5. és a 6-ik kép 6. sz. alatti edényperemek, a 6-ik kép 3—5. és 7. sz. alatti hasrészek, az 5-ik kép 3. és 4. sz. alatti fenékrészek és a két orsógomb (6-ik kép 1. és 2. sz.) A perem külső oldalának, vagy kifelé rézsútos záródásának párhuzamos, vagy egymást keresztező vonal-

tagozza az edény nyakrészét. Egy edénytöredéken a hengeres bütyköket lefelé ívelt borda köti össze (2. kép 3. sz.)

Valamivel finomabban iszapoltak s részben gondosabban megmunkált darabok, de még mindig érdes felületűek s azért az első csoporthoz tartoznak a 3-ik képekhez tartozó edénytöredékek. A 2. szám alatt bemutatott fül még nem egészen szalagfűl. Úgy ez, mint a szűrőtöredék (6) és a két végén átfúrás nyomait mutató edényrész (1) vöröses-

kákkal való mélyített díszítése a telep e csoportjánál jellemzőnek mondható (5-ik kép 1., 2., 5. sz., 6-ik kép 6. sz.) Gyakori a hengeres ponczokkal mélyített pecsétés díszítés is, amint azt egyik peremen (6-ik kép 6.) és a fenékrészen (5-ik kép 3.) láthatjuk. Az egyszerű és többszörös spirális és egyenes vonalakkal formált díszítés, a háló vagy szövetmintával egyetemben csak ritkán fordul elő. Mindössze négy kis töredék képviseli a telepen ez ornamentikát (6-ik kép 3—5. és 7.) Az edényfülek között találunk részben hengeres és részben szalagos fület. Ugyancsak e modorban készült a 7-ik képen látható korongalakú, durva fedő töredék, a milyennel telepünkön szintén gyakran találkozunk.

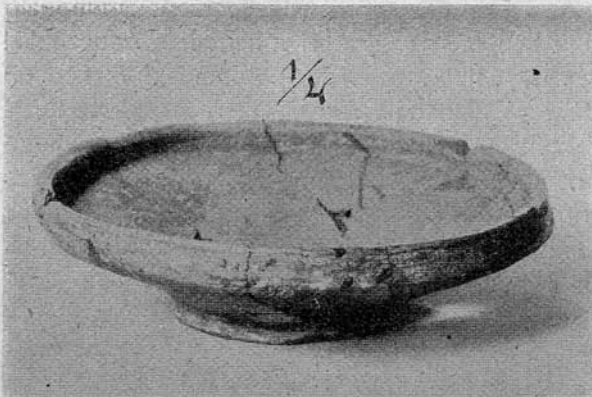

8. kép. A praehistorikus telep edényeinek harmadik csoportja.

Fig. 8. 3e groupe de proteries de la station préhistorique.

A *harmadik csoport* előállításának technikája, a mire a telep példát szolgáltat az, a mit csiszoló technikának nevezhetünk. Ennél az eljárásnál — úgylátszik — a már félig megszáradt, vagy kiégetett edényt iszapolt anyaggal még egyszer átvonták s valami eszköz segítségével fényesre csiszolták a külső felületet, majd pedig füst hatásának téve ki, leggyakrabban feketére, de sokszor vörösre vagy szürkére égették.

A perem fölé kiugró fülellátott bögre-töredék (8-ik kép 5. sz.) ezt a technikát mutatja. Színe feketésbe játszó szürke. A felül hengeres fül az edény nyaka felé szalagosává válik és kiszélesedik.

9. kép. Agyagtál a praehistorikus telep edényeinek harmadik csoportjából.

Fig. 9. Plat en terre cuite. 3e groupe de poteries de la station préhistorique.

A 9. sz. kép azt a tálat ábrázolja, amelyet a kulturréteg vastagságának bizonyítására már előbb említettünk s mely a harmadik csoport jellemző példája. Darabjaiból sikerült összeállítanunk. Anyaga kavics hozzáadása nélkül iszapolt agyag. Törött felületén a fekete magvat a belső oldalon vékony, vöröses réteg határolja.

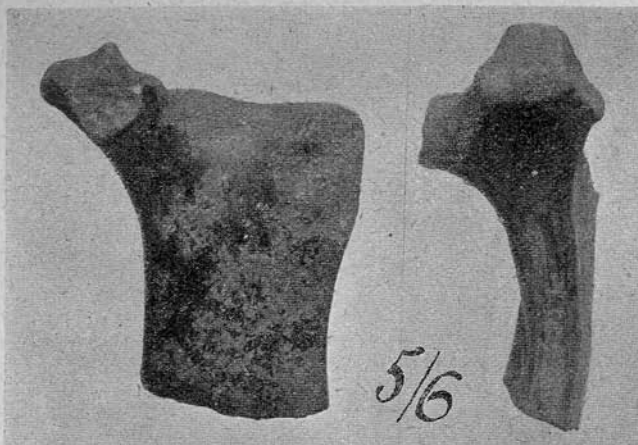
Felülete belől feketésbe játszó matt szürke, kívül csillogó fekete s mindenütt csiszolt, de a csiszolás a külső oldalon sokkal jobban érvényesül. Színe, formája emlékeztet ugyan a La-Tène izlésű tálakra, de a mondottakon kívül a váll, perem és fenék is messzire elkülöníti azoktól. Keresztmetszetének fenti rajzán (II. tábla 20. sz.) látjuk, hogy a kissé kiugró fenék teljesen tagozatlan még, a fenékből lankásan kiemelkedő hosszú oldalon pedig csaknem derékszög alatt ül a befelé hajló nyak. A nyak mindenütt egyforma vastag, csak a peremen dudorodik keskeny-, alig észrevehető külső ajakká, míg a perem záródása befelé rézsútós.

Egy hasonló alakú tálnak töredékét szemlélhetjük a 8. képen 3. sz. a. Szintén csiszolt felületét kívül vékony, feketés réteg teszi csillogóvá, de belseje nem szürke, mint az előbbinél, hanem tompa vöröses sárga. Közvetlen a váll alatt, két párhuzamos vonal között két sorban elhelyezett szívalakú tagokból álló mélyített díszítmény szaladkörüli, ami kevés alább még egyszer ismétlődik. A táltöredék e díszítményével élénken emlékeztet a soproni Purgstallon felásott őskori telep egyik tájára.¹

A hasonlóan csiszoló technikával előállított fekete edénytöredékek közül a 8-ik képen 4. sz. a. egy nagyobb tálnak, vagy bögrének részét mutatjuk be az edény hasrészén haránt szaladó három újjbegyes hornyolattal; a 8-dik képen 1. sz. a. egy fazék nyakrészét, melyet alatt körbe szaladó keskeny barázdák s ezek felett három lefelé ívelt körívből formált hullámszerű vonal ékít és végre a 10-ik képen egy edény fülét.

¹ Archaeologiai Ért. újf. 9. k. 358 l. 1a, 1b.

Ez utóbbi csonka állapotban jutott ránk, de a megmaradt részek alapján könnyen elképzelhetjük eredeti formáját. A baloldalra kiugró hengeres tag egy központ körül elhelyezett három madárcsőr formájú nyúlványban végződött. E nyúlványok közül edényfülünkön csak egy maradt meg, a más kettő, valamint az ellenkező oldalon állott egész tag, hiányzik. Ez a fülforma csak egyszer fordult elő a telepen, de jellegzetességével így is fontos bizonyítékot szolgáltat a telep chronológiájához, mert kétségtelen, hogy a hallstatti-, vagy Reinecke szerint, a legkorábbi La-Tène periodust is jellemző állatábrázolásokat kell e fül formájában látnunk. A fülből kiugró két tag nyúlványaival egyetemben a hallstatti bikára, a nyúlványok maguk a madárfejes plasztikus ábrázolásokra emlékeztetnek.¹

10. kép. Agyagedényfül az őskori telep edényeinek harmadik csoportjából.

Fig. 10. Anse en terre cuite. 3e groupe de poteries de la station préhistorique.

Itt kell megemlítenünk azt a pár edénytöredéket, amelyek a most felsorolt darabokkal egyező technikát mutatnak, de nem feketék, hanem egyszer téglavörös, máskor szürke színűek úgy kívül, mint belül.

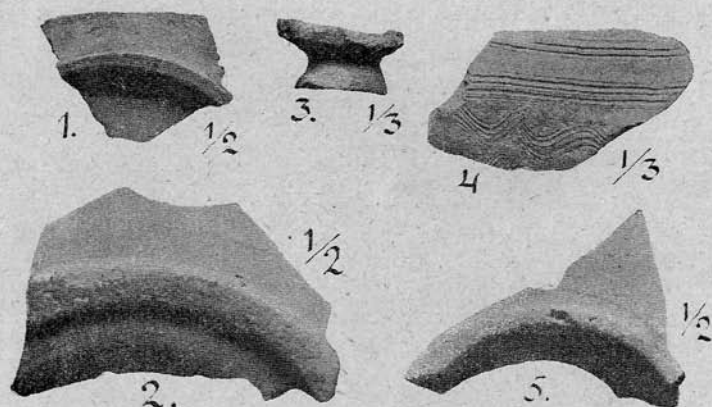
Előkerült egy grafittal kevert anyagú edényketöredék is.

Nem adnók teljes képét a bolygatott terület keramikájának, ha meg nem említenők azokat a korongon készült töredékeket, a melyek a felsőtt terület dk. részén, a legkülönbözőbb mélységből kerültek elő. Különösen a XVI., XVIII., XIX. kubik szolgáltatta ezeket. Legnagyobb részük teljesen egyezik a sírokban lelt La-Tène izlésű agyagedényekkel s nem is tarthatjuk ezeket másoknak, mint azokkal egykorú La-Tène emlékeknek. Ha tudjuk azt, hogy a sírmező e dk. részén több sírban

¹ Hasonlót közöl Velemszentvidről az Arch. Ért. 1910. évf. 96 l.

csak nagyon hiányos töredékét találtuk az agyagedényeknek, nem juthat egy pillanatra sem eszünkbe az, hogy ezeket az emlékeket is a telephez számítsuk s így feltételezzük, hogy itt lakott az a nép, amely a sírokbá temetkezett. Bolygatás alkalmával kerülhettek ki a sírokból, vagy a temetéssel egyidejűleg már szétszórva jutottak a földbe. A korongolt edénydarabok másrésze fejlett római provinciális anyag. (11-ik kép) Mindössze kbl. 40—50 darab került elő. A hány darab, annyi edényhez tarthatott. Nem gondolhatunk egyebet felőlük, minthogy a közelben állott római épületekből esetlegesen kerültek e helyre. S ez egyszersmint világot vethet a temető dk. részének bolygatása idejére.

A telep nagymennyiségű állatsontot is szolgáltatott, mint konyhahulladékot. Ökör-, tehén-, tinó- ló-, jüh-, disznócsont egyformán

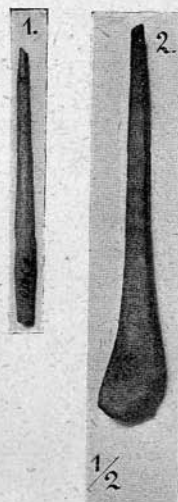

11. kép. Provinciális római agyagedények töredékei a praehistorikus telep területéről.

Fig. 11. Fragments de vases romains, trouvés sur la territoire de la station préhistorique.

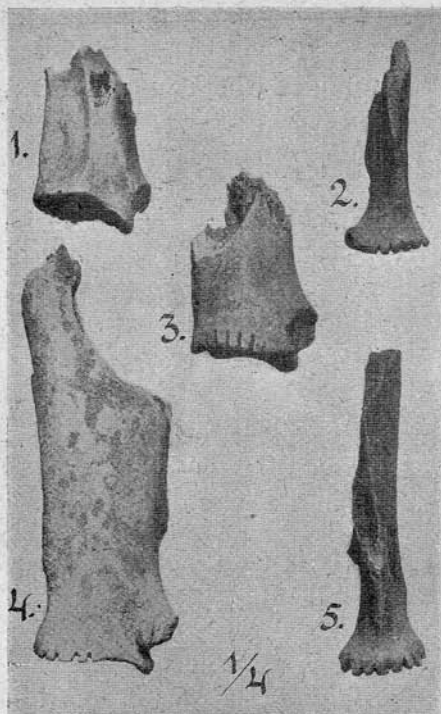
gyakran fordult elő. Feltűnő a szarvas-állkapcsok gyakorisága. Szarvasagancs azonban csak egy került elő, az is töredékben. Meg kell említsük, hogy az I. kubikban egy emberi sarokcsontot, a IV-dikben egy emberi felkarcsont töredékét, a VIII-ban szintén emberi lábtő-csontot, a XII. kubikban ugyancsak egy kulcscsont töredékét találtunk. Anélkül, hogy ez utóbbi jelenséget a teleppel kapcsolatosan érdemileg méltatnók, csak arra hívjuk fel a figyelmet, hogy a kubikokban talált emberi csontok mind végtagokból, t. i. lábfejekből és felső karokból származnak. Szörványos és ritka előfordulásuk kizárja azt, hogy lelőhelyükön őskori temetőt tétélezzünk fel annál is inkább, mert a csontok jó fentartása ellentmond annak a feltevésnek, hogy a többi csontrészek elmállottak s csak ezek maradtak ránk. Ezek az emberi csontok csakis a La-Tène temetővel kapcsolatosan tárgyalhatók.

Csonteszköz kevés került elő. Három csonttű (12-ik kép 1. 2.) 5 drb díszítő eszköz (13-ik kép 1—5.) és 2 drb. korcsolya (14-ik kép 1—2.) mindaz, amit felmutathatunk. A végükön fűrészszerűen rovátkolt csontok (13-ik kép 1—5.) a tehén lapoczkacsontjából készültek. A fogak száma a két ép példányon 9 és 11. Egyen égés nyoma látszik (13-ik kép 3.) és mindeniknél többékevésbé csonkított a lapoczkacsont nyeles része. Alig szolgálhattak más célra, minthogy ide-oda húzgálásuk, vagy gördítésük közben vonal, vagy rovátkás díszítést hagyjanak a még égetetlen agyagedény falán. Ilyen eszközzel díszíthették a 15-ik képen bemutatott töredékhez tartozó edényt is. Jellemző az így készült rovátkás díszítésre, hogy a fogak az eszköz nyele felőli részen

12. kép. Csonttűk a praehistorikus telepről.

Fig. 12. Aiguilles en os trouvées à la station préhistorique.

13. kép. Díszítő csonteszközök a praehistorikus telepről.

Fig. 13. Ébauchoirs de poteries trouvés à la station préhistorique.

kevésebbé mélyen hatottak az edény falába, mint az ellenkező oldalon.

Az egyik végén kétszer átfúrt

két csont közül a hosszabb (14-ik kép 2. sz.) ökör, vagy tehén láb-szárcsont, a rövidebb és keményebb (14-ik kép 1. sz.) talán szarvascsont. Mindkettőnek alsó lapja egész hosszában simára csiszolt. A lyukak ferdén furottak úgy, hogy a felső peremtől rézsút indulnak ki és a csont közepességében elöl végződnek. A nagyobb csont felső lapjának közepén látható szabálytalan nyílás a másik darabon nem ismétlődik. Nem dönthető el, vajjon mestersegesen, vagy esetlegesen került oda. Hosszirányban egyik sincs átfurva. Nem tekinthetjük tehát másnak e darabokat, mint csontkorcsolyáknak.¹

¹ Hermann Ottó: Arch. Ért. újf. 5. k. 165 l.

14. kép. Csont-
korcsolyák a
prae-historikus
telepről.

Fig. 14. Patins en
os trouvés à la
station préhis-
torique.

A fémtárgyak során legelőször egy kis, — ónszegény bronzból készült vésőt, vagy poncot kell említenünk. Nem egész darab. Felső végén látható a törés nyoma. Sok azonban nem hiányozhatik belőle, mert más őskori telepekről jól ismerjük. Keresztmetszete négyzet. Két vége felé fokozatosan vékonyodik. 55 cm. mélyen találtuk a telep dk. részén. A legnagyobb bronztárgy, amit találtunk, az a bronzvéső, melyet a 16-ik sz. képünk szemléltet. Sokat használták, mutatja ellapult feje és az, hogy kissé meggörbült az ütések alatt. Keresztmetszete téglalap. A telep északnyugati felében 58 cm. mélyen találtuk. Ugyancsak e részen került elő, 50 cm. mélyen, egy kis horogban végződő, körös átmetszetű bronz sodrony. Egyéb bronztárgy nem került elő.¹ A vas-tárgyak száma is kevés; mindössze öt. A kampós végű vas-tárgy (17-ik kép) hengeres középső része egyik végén kiszélesedik és itt átlyukasztott, míg a másik végén kétszer ismétlődő hajlással madárcsőrhez hasonló formát vesz fel. Lehetséges, hogy egy láncznak az utolsó tagja, de esetleg egy nagyobb tárgyának a töredéke, a lyukon felül u. i. látható a törés biztos nyoma. 25 cm. mélyen találtuk a dk. részen.

A 10. sír közeléből, a XII. kubikból került napfényre, 38 cm. mélyről, a kis vas nyílhegy, melyet elő-, hátsó- és oldalnézetben 18-ik képünk mutat. Egész hossza 8.5 cm. Rövidke nyíllyukjához aránylag hosszú, hasábos szár csatlakozik, mely végén 25 mm. hosszú és 13 mm. széles fűzfalevelalakú pengévé laposodik úgy, hogy a penge mindkét lapja gerincznélküli, sima. Hasonmását nem ismerem képen, de gyanítom, hogy társa a Lehoczky Tivadar által leírt, Munkács közeléből származó, szintén 8 cm. hosszú, lapos élű vas nyílhegynek a hallstatti, vagy pedig a kora La-Tène korból.²

25 cm. mélyen találtuk a vasszeget is (19-ik kép) lapított gömbös fejjel, valamint két kis vas ollót. (20. és 21-ik kép) A vas ollók egyike ép, másika töredék. Egy-ugyanazon típust képviselik. A különbség a kettő között csak az, hogy míg az egyiknek nyerge szabályos körívből simán megy át a szárukba (20-ik kép), addig a másikinál a száruk a nyereggel szög alatt találkoznak.

Az épet a sírmező térképén (I. tábla) d-vel jelölt kőpad közeléből

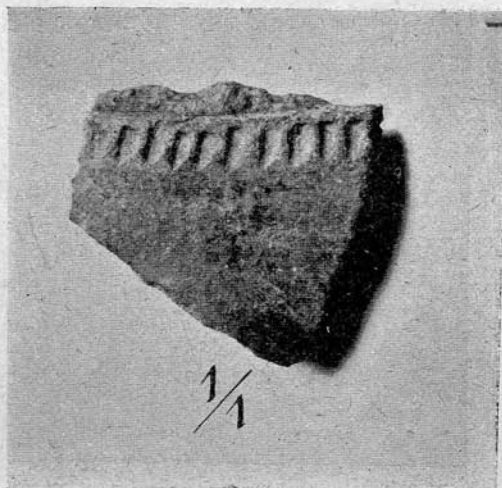
¹ 10 cm. mélyen találtunk egy XVII. századbeli-, czimmerrel ellátott nyeles pecsét-nyomót is.

² Arch. Ért. újf. XXVIII. k. 251. I.

ástuk ki, míg a másikat a h-val jelölt kőrákás mellől, mindkettőt 25 cm. mélységből. Ha összehasonlítjuk ezeket az ollókat a La-Tène izlésű 15-dik sír alább bemutatott nagy ollójával, azonnal feltűnik a típusok egyezése. Ez is egy darab vasszalagból készült, mint azok, azáltal, hogy a kívánt hosszúságú vaslemezt középen egyszer összehajlították s azután a végeket addig kalapálták, a míg a kellő nagyságú pengéket megkapták az ollóhoz. Az ollónak ez a típusa a La-Tène periodusban lép fel először s azután az egész

római koron át használatban maradt, sőt bizonyos módosításokkal napjainkig is fentartotta magát. Két kis ollónk lehet római is, de ha a La-Tène temetővel egykorunak tartjuk, akkor sem mond semmi ellent a feltevés helyességének, sőt a temető által szolgáltatott közvetlen analogia és a leletkörülmények ez utóbbi feltevést támogatják. Még határozottabban mutatja a La-Tène izlést a horogba végződő bronzsodrony, melynek társát Sopronban is megtalálták, mint egy ép nyakperesz kapcsolódó tagját¹ és más alkalommal, mint töredéket.² Ezek tehát a temető szétszórt mellékletei s a teleppel kapcsolatosan alig tárgyalhatók.

Igy a vas nyílhegy, a vasszeg, meg a kampós végű vastárgy képviselné a telepen a vaskor emlékeit. A szeg, ha gombos fejében a La-Tène izlést jellemző gombos tagot láthatjuk is, egymagában kevés bizonyító erővel bír arra, hogy ennek alapján egy közép- vagy fiatal La-Tène-kori telepet tételezzünk fel. A kampós vastárgy — amelynek sem teljes alakját, sem rendeltetését nem ismerjük, s csak madárcsőrre emlékeztető végződésével utal a hallstatti korra — bármily kevés bizonyítékot szolgáltat egymagában, erősíti bizonyító erejét a szintén hallstatti periodusra valló s fennebb közölt edényfűl, meg a vas nyílhegy. Azt sem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy hazánk hallstatti telepeinek keramikai

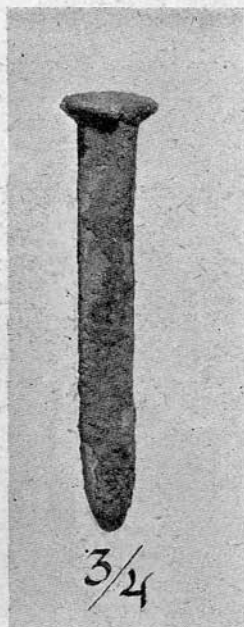

15. kép. Agyagcserép jellemző díszítéssel a praehistorikus telep harmadik csoportjából.

Fig. 15. Fragment de vase 3e groupe de poteries préhistoriques, specimen du décor.

¹ Arch. Ért. újf. X. 72. 1.

² Arch. Ért. újf. VI. 107. 1. 6. sz.

16. kép. Réz vagy bronz véső a praehistorikus telepről.

Fig. 16. Ciseau en bronze, ou cuivre trouvé à la station préhistorique.

anyagával sok közös, egyező vonást mutat az apahidai telep anyagának egyrésze, főleg a feketére égetett és csiszolt edénytöredékek.

Ezek alapján feltételezhetjük, hogy a telepet a hallstatti periodus egy kis része alatt legalább lakták. De lakták főként már ezt megelőzőleg a bronzkorban, amit a bronz ponc, a keskeny bronzvéső bizonyít, az edények pedig nem mondanak ellen e feltevésnek. A két különböző fémkor között a folytonosságot azonban telepünkön nem állapíthatjuk meg, sőt akkor sem járhatunk messze az igazságtól, ha az első vaskor jellegét is magukon hordó emlékeket a kora La-Tène szakaszba osztva be, közelebb hozzuk azok korát a temető korához, mint a telepéhez.

E telepen temetkezett át egy sokkal fejlettebb kulturával bíró nép, mint a milyenek a telep lakói voltak. Amíg azok elvértve se ismerték a korong használatát, addig ezeknél soha sem találunk korong nélkül készült edényt. Azok vasat vagy egyáltalában nem, vagy csak nagyon ritkán használtak, ezeknek a kezében a legfontosabb anyag a vas volt, melyből jóformán minden szerszámukat készítették.

A La-Tène égetett urna temetőnek

az a része, melyet az Erdélyi Nemzeti Múzeum érem- és régiségtára felásított, összesen 21 sirt tartalmazott. A térképen (I. tábla) számozott kis körök jelzik az egyes sírokat, míg azokat a leleteket, melyek nem sírokból származnak, az abc betűivel jelöltük. A térkép függőleges metszetét kétszerakkora mérték szerint rajzoltuk, mint a vízszintest, hogy a nagyobb lépték mellett tisztábban szembejűnjenek a leletek mélységei.

Sajnálattal bocsátjuk előre, hogy a sírokról és leletekről a helyszínen fényképfelvételeket nem készíthettünk annál az egyszerű oknál fogva, hogy intézetünk akkor még nem rendelkezett fotografáló készülékkel. Annál jobban vigyáztunk a sírok kibontásánál; eredeti fekvésében hagytuk a mellékleteket mindaddig, amíg a sirt teljesen kibontottuk s a szükséges méreteket felvettük. Mintegy a fényképet pótolandó, az egy sírban talált tárgyak viszonylagos helyzetének könnyebb áttekinthetése végett, minden sírnál külön adjuk azoknak felülről való nézetét körülbelül 1 : 50

lépték szerint, ahol a körök mindig edényeket jelölnek (1. urna, 2. tál, 3. bögre).

Mielőtt az egyes sírok tartalmának ismertetésére térnénk, szólanunk kell azokról a *kőpadokról*, a melyekkel a temető, illetve a telep területén ismételten találkozunk s a melyeket térképünkön (I. tábla) a horizontális lépték lehető betartásával eredeti formájukban kívántunk feltüntetni a, b, c, d, e, f betűk alatt.

Minden *kötő anyag nélkül* egymásmellé helyeztet macskafej nagyságú kavicsokból készültek e kőpadok. Egy sor kavicsból állottak és minden egyes esetben egyenletesen sík területen többé-kevésbbé kifli-formát mutattak. Hosszúságuk 2·40—2·80 m., szélességük 0·90—1·20 m. között váltakozott. Természetes alakulatra nem gondolhatunk már csak azért sem, mert határozott

méretekkel és hasonló formában ismétlődtek — két esetet kivéve — mindig a sírok közötti területen és majdnem mindeniken észlelhetük a tűz hatását, sőt nagyobb mennyiségű faszenet is találtunk a kavicsok között. Mélysége mindeniknek más és más. A legmélyebben fekvő 80 cm.-re, a legmagasabban fekvő 15 cm.-re volt a föld színe alatt. Egyenként felsorolva az

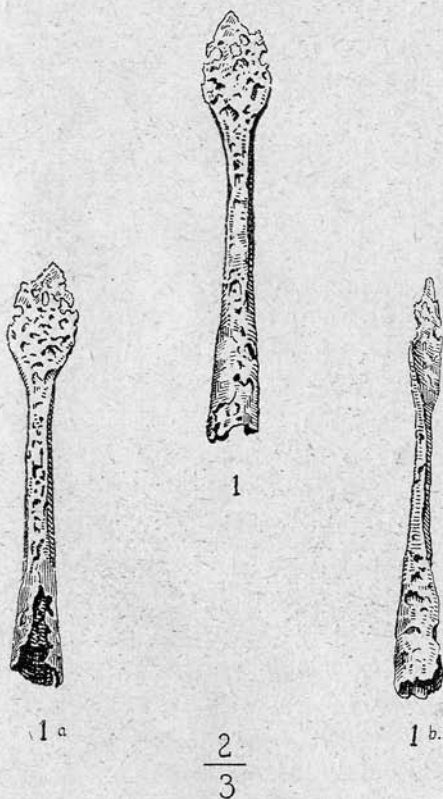
a) jelzésű, az 5. sír közvetlen közelében, 55 cm. mélyen, kifli módjára meghajló ellyptikus formát mutatott és kisebb terméskövekből meg nagyobbfajta kavicsokból állott. Átlagos szélessége 1 m., ék.-dny. irányú hossza 2·50 m. Közvetlenül felette egy, a praehistorikus telepből származó agyaglepény 3 drb. durva (3 cm. vastag) töredékét, 14 drb cserepet és állat-

$\frac{2}{3}$

17. kép. Vas-horog a praehistorikus telep területéről.

Fig. 17. Crochet en fer trouvé sur la station préhistorique.

$\frac{2}{3}$

18. kép. Vas nyílhegy. Szórványos lelet.

Fig. 18. Pointe de flèche en fer.

$$\frac{2}{3}$$

19. kép.
Vas szeg.

Fig. 19.
Clou en
fer.

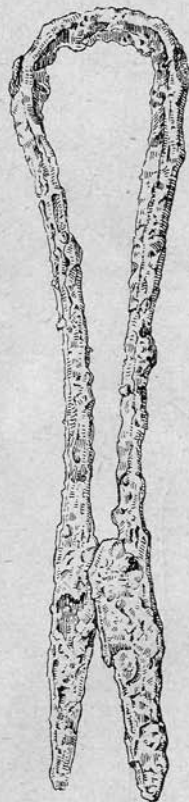
csontokat találtunk, a kövek között pedig faszenet, pörkölt homokszemeket és egy hengeres vaskarikának (karperecz?) 4·5 cm. hosszú töredékét, mely utóbbira vastagon tapadtak rá az apró homokszemek, bizonyoságául annak, hogy közvetlenül földberükülése előtt tűzben állott. Ezt igazolja az égett embercsont is, a mely szintén hozzátapadt a vaskarikához s hivatva van felvilágosítást adni a kőpadok rendeltetéséről annál is inkább, mert a vaskarika másik részét a kőpad melletti 5. sz. sirban találtuk meg. Az összes köveken észlelhettük a tűz nyomát.

b) a 7. sir szomszédságában, 80 cm. mélyen, körülbelül 200 drb. kavicsból összeállított kiflialakú kőpad végeivel, mint az a) jelű is, ény.-ra hajlik. Szélessége átlag 1 m., ék.-dny. irányú hossza 2·50—2·80 m. E felett is megtaláltuk a telepből származó praehistorikus cserepeket, agyaglepény töredékeket és állatsontokat; a köveken kétségtelenül látszik itt is az égés nyoma, közülük pedig faszenet szedtünk ki. Kiemeljük, hogy a kőpad szélén egy emberi sarokcsontot találtunk. A köveket a múzeumba szállítottuk.

c) közvetlenül a 11. sir felett és a 10. sir szomszédságában, 65 cm. mélyen, terült el úgy, hogy csak a 11. sirt fődte. Bizonyos, hogy ránk maradt része nem eredeti formáját mutatja, a melyet az analogiák alapján úgy kell elképzelnünk, hogy a 10. sir fölé átnyúlott a kiflialak hiányzó fele. Ezt a részt azonban, — minden bizonynyal — a 10. sir üregének megásása során szét-szedték s ezért mutat csonka formát. A köveken égés nyoma látszott; közöttük kevés hamut, faszenet és egy kis vaskésnek két darab töredékét találtuk. A hiányosan ránk maradt vaskés (22-ik kép) 85 mm. hosszú, miből 25 a nyélre esik. Pengéje egyenes és a törésig egyenletesen 13 mm. széles.

d) a 11., 14. és 12. sirok között, 20 cm. mélyen, 1 m. széles és 2·50 m. hosszú kőpad kavicsból és apróbb terméskövekből formálva. Végeivel ék. felé hajlott. Nehány kövön látható volt a tűz nyoma, de se szénse hamú nem volt közöttük. Közeliében találtuk a telep leírásánál rajzban is közölt kis vas ollót (20-ik kép) 25 cm. mélységben.

e) a 19. és 20. sirok között, a 17. sir felett, 23—25 cm. mélységben, kavicsokból álló 230—240 cm. hosszú,

$$\frac{2}{3}$$

20. kép. Vas-
olló.

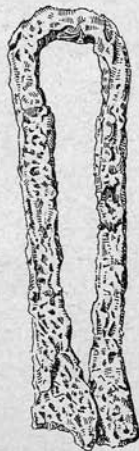
Fig. 20. Cise-
aux en fer.

ellyptikus alakú kőpad *részei*. A tűz hatását itt alig észlelhettük.

f) a 21. sir közelében, 15 cm. mélyen, nagy természetű kővekből rakott falszerű pad 0.80—1.00 m. szélességben és 2.60—2.70 m. hosszúságban. Méretei alapján ezt is a kőpadok közé soroltuk, bárha szerkezete egészen más. Közéléből került elő a *d)* kőpad mellett lelt kis olló második példánya (21-ik kép).

Mi volt e kőpadok rendeltetése, az őskori telephez tartoztak-e, vagy a temetőhöz, vagy talán egyikhez sem, hanem egy harmadik kor emlékei? — csak lelet körülményeik alapján próbálhatjuk eldönteni, mert analogiákat eledig, tudtunkkal, nem szolgáltatott egyik hazai La-Tène temető sem, hacsak a hatvan-boldogi kétes rendeltetésű hosszénegyszögös üregekkel nem akarjuk összehasonlítani, a melyeknek alapja agyag hozzáadásával szintén *kavicsból készült*.¹

Egyebektől eltekintve az őskori telephez már azért sem tartozhattak, mert 11. és 17. sírokat kőpadok *alatt* találtuk meg és pedig a 11-diket közvetlen a kőpad *alatt*, (lásd a 11. sir leírását.) a mi nem lett volna lehetséges, ha a temetkezéseket megelőzőleg készültek volna, de másfelől egy, a sírmezőnél későbbi kor emlékeit sem láthatjuk bennük, hisz a 10. sír gödrének kiásása alkalmával szedték fel a *c)* kőpad hiányzó részét s máskülönben sem találtunk közelükben a sírmezőnél későbbi emlékeket. Felvetődik a kérdés, miféle célzt szolgálhattak a sírmezővel kapcsolatosan, határozott feleletet azonban ma még nem adhatunk reá. Az a körülmény azonban, hogy csaknem mindenik kőpadon konstatálhattuk a tűz hatását, sőt hamut, szenet és egy esetben (*a* jelű kőpad) emberi égetett csontot is találtunk olyan vastárgyhoz tapadtan, mely egykor tűzben olvadt meg annyira, hogy azt magához köthette s a melynek más részét a kőpad közelében volt sírban (5.) találtuk meg, — feljogosít annak feltevése, hogy e kőpadok a halottak elégetésének helyszínéül szolgáltak, vagyis, hogy máglyahelyek voltak. Ilyen minőségben — talán az időjárás parancsoló befolyása szerint — hol mélyebbre, hol

$\frac{2}{3}$

21. kép.
Vasolló.

Fig. 21.
Ciseaux en fer.

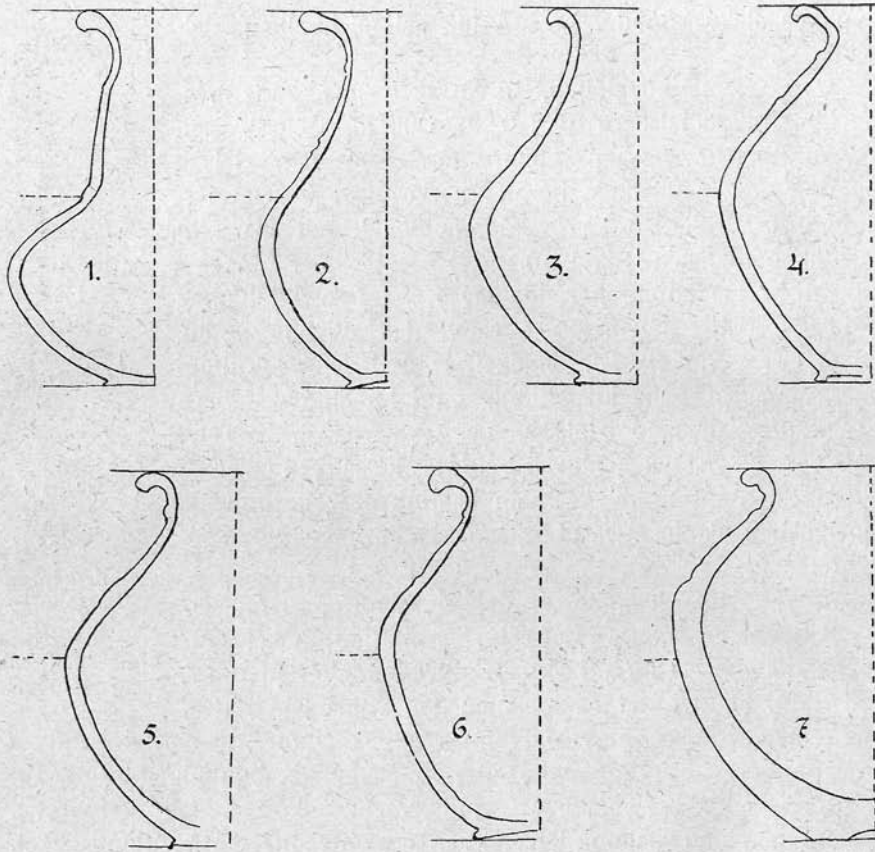

$\frac{2}{3}$

22. kép. Vaskés töredék a *c* kőpadról.

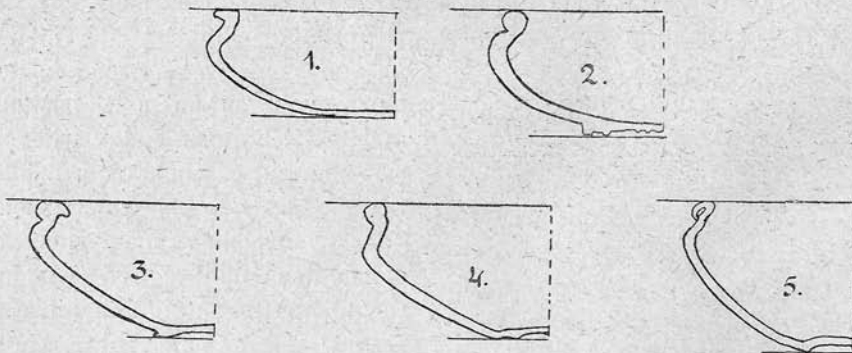
Fig. 22. Fragment d'un couteau en fer trouvé sur le banc à pierre *c*.

¹ Dr. Pósta Béla: Arch. Ért. újf. XV. k. 4. 1.

23. kép. A sírokban talált urnák keresztmetszetei.

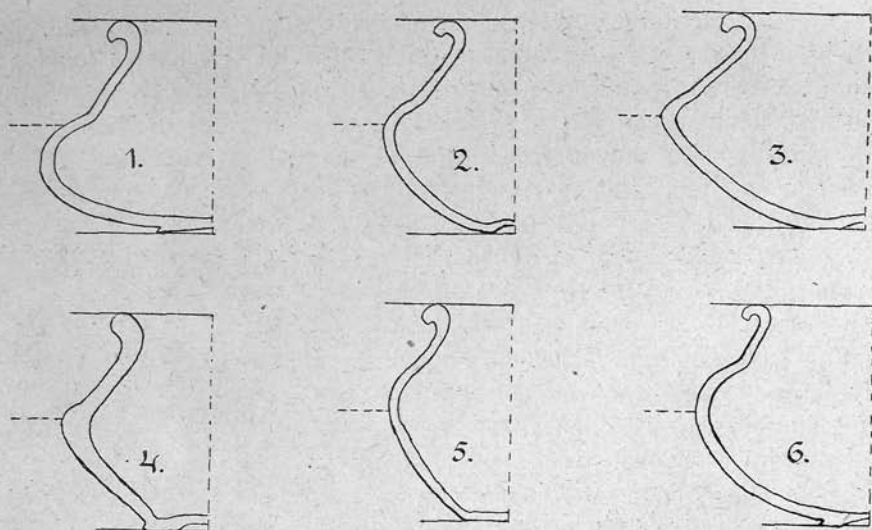
Fig. 23. Coupes verticales des urnes trouvées dans les sépultures.

24. kép. A sírokban talált tálak keresztmetszetei.

Fig. 24. Coupes verticales des plats trouvées dans les sépultures.

sekélyebbre ásták a föld közé azokat és azt a célt szolgálták, hogy a felettük bizonyos magasságban, talán állványokon elhelyezett hulla megégett részeit felfogják és összegyűjtsék. Az aránylag kevés faszénmaradványból nem tudom szabad-e arra következtetnünk, hogy nem fa, hanem olaj vagy zsiradék segítségével hamvasztottak. A bizonyára kezdetleges formában történő hamvasztás tökéletlensége mellett bizonyítana, de egyúttal a kőpadok fenti rendeltetését is igazolná azoknak az embercsontoknak a jelenléte, a melyekről a telep csontemlékei során már megemlékeztünk s melyekről már akkor megjegyeztük, hogy mindig végtagokból valók, nevezetesen felsőkar vagy sarokcsontok. Egy ilyen sarokcsontot találtunk a *b)* kőpadon is.

25. kép. A sírokban talált bögrék keresztmetszetei.

Fig. 25. Coupes verticales des bols trouvés dans les sépultures.

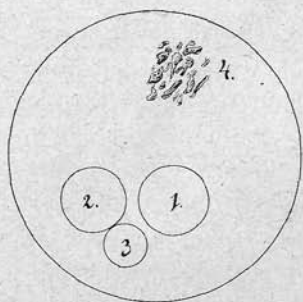
Mint nem egykori analogiát említjük fel a mármarosvármegyei *urmezei* halmossírok máglyahelyeit, melyeknél azonban, úgy látszik, hiányzott a kavicsokból kirakott alap, de másfelől nem is vaskoriaknak, hanem bronzkoriaknak bizonyultak.¹

Ezekután áttérünk az egyes sírok tartalmának ismertetésére.

A temető egyes sírjainak leírásánál lehetőleg kerülni akarjuk az ismétléseket, azért a temető néhány jellegzetes vonásáról már most megemlékezünk:

A felső rétegekben a vastag humus, illetve a mélyen bolygatott

¹ Mihalik József: Arch. Ért. újf. XV. k. 118.

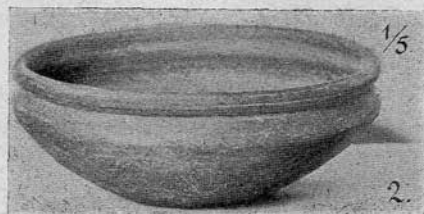
26. kép. Az 1. sír helyzetrajza.

Fig. 26. Situationsplan de la sépulture nro. 1.

soros temetkezésről egyáltalában nem beszélhetünk. Helytelen tehát e ponton az a rövid tudósítás, a mi az Arch. Ért. 1901-dik évfolyamában (288 l.) a temetőről megjelent.

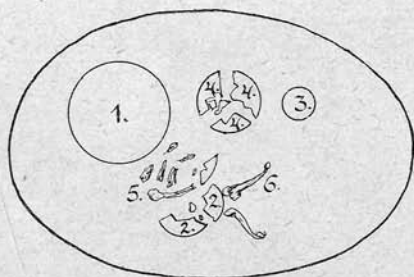
Minden sírnak közös vonása, hogy *égetett* temetkezést tartalmaz rendszeren 3-, ritkábban 4-, 2-, vagy 1 edénymelléklettel, égetett ember- és égetetlen állatcsonttal (disznó vagy szárnyas), bronz és vas ékszerekkel, fegyverekkel, eszközökkel. Az egyes sírok mellékleteinek elhelyezésében akár az égetett embercsontokhoz, akár az edényekhez viszonyítva tekintjük azokat, rendszert ép úgy nem állapíthatunk meg, mint az egyes sírok relatívus helyzetében. Az, hogy három edény jelenléte esetén ezek egy háromszög alapon helyezkednek el, csak természetes lehet, miután soha sem helyezték az edényeket egymás fölé, vagy egymásba, hanem egymás mellé állították a sírűreg alján, melyet egy esetben sem találtunk kővel kirakva, agyaggal kitapasztva, vagy más eljárással előkészítve a mellékletek befogadására, mint a hogy ez például a soproni Purgstall urna-temetőjé-

telep miatt a sírokat rendszeren előre jelző földfoltokat a legritkább esetben vehettük észre, mert csakis a telep és humus alatt vált külön a sírűreg kevert földje a szűzföldtől. Ezért csonkult meg sok, egyébként ép. edény a peremén. A sírűreg alján, a legtöbb esetben, megállapíthatuk annak formáját, a miből, ha következtethetünk az egész sírűreg formájára, mondhatjuk, hogy részben köralakuak, részben ellyptikusak és pár esetben négyszögűek voltak. A sírokat minden rendszer nélkül ásták (80—120 cm. mélyre) az őskori telepen keresztül úgy, hogy

27. kép. Az első sírban talált edények.
Fig. 27. Vases trouvées dans la sépulture nro. 1.

nél,¹ — a La-Tène izlésű mellékleteket tartalmazó hatvan boldogi üregeknél,² — vagy a szászűjfalusi és paczalkai,³ katlansiroknál történt. A kerek-, ovális-, vagy négyzetes alappal bíró sírok aljára minden rendszer nélkül helyezték el a mellékleteket s megóvásukra legfennebb annyit tettek, hogy két-, három-, vagy több terméskővel körülrakták a sír szélét. A sírnak felülről való védelméről nem gondoskodtak nagy kövek által, mint a soproni Bécsi domb La-Tène izlésű temetőjénél,⁴ hanem egyszerűen teletömték az

28. kép. A 2. sír helyzetrajza.

Fig. 28. Situationsplan de la sépulture nro. 1.

üreget földdel. Arra a kérdésre, hogy halmot emeltek-e felettük, csak azt felelhetjük, hogy az ásatások alkalmával már semmi sem árulta el azt, hogy halmos sírok lettek volna. A mi rendszerességet magukban a sírokban találtunk, ezek: az embercsontot soha sem tették edénybe, hanem a pusztán földön kisebb-nagyobb területen halmazták fel, vagy szórták szét. A legtöbb esetben közöttük, vagy közelükben találtuk meg a fémtárgyakat (vas és bronz), a mi szinte természetes, hisz a hullával együtt azokat is kitették a tűz hatásának. Két maroknyinál soha sem több az embercsont, de gyakran kevesebb. Az állatcsont elmaradhatatlan melléklet. A honnan hiányzik az edény, fémtárgy, ott is jelen van. Leggyakoribb a disznó-lábszárcsont, disznófej, szárnyas (tyuk, csirke) csontváz. Ez utóbbiakat, de a disznócsontokat is gyakran találjuk a tálban, de sohasem az urnában, vagy a bögrében. Ékszerek, ruházati cikkek, házi eszközök és fegyverek képviselik a fémtárgyakat.

A keramikai anyag mind korongon készült, egyetlen esetben sem lelünk sírban szabadkézből formált edényt. De edényeink nemcsak korongon készültek, hanem egyuttal finoman iszapolt agyagból valók. Külsejük mindig simított és tompán fénylő, míg belsejük érdes felületű a gerencsér formáló lemezének párhuzamosan körülfutó, mélyített nyomától, de másrészt azért is, mert e rész a gyantás anyaggal való másodlagos kezelésének és simításának nem volt alávetve. Leggyakrabban sötét szürke színűek, máskor feketésbe játszó szürkék, néhány esetben veres színűek. Ott, ahol a leírásban külön nem jelöljük meg a színt, mindig szürkét kell értenünk.

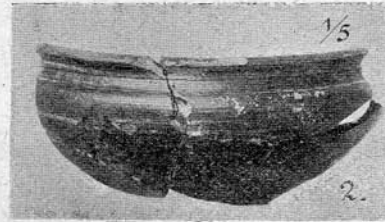
Három edényfajt képviselnek: van fazék (urna), kis bögre (egy

¹ Belle Lajos: Arch. Ért. újf. IX. k. 359. l.

² Pósta Béla dr.: Arch. Ért. újf. XV. k. 1—26. l.

³ Fenichel Sámuel: Arch. Ért. újf. VIII. k. 263. l.

⁴ Paúr Iván: Arch. Ért. újf. VI. k. 101. l.

29. kép. A 2. sírban talált edények.

Fig. 29. Vases trouvés dans la sépulture nro. 2.

esetben ennek nagyobb formája, a csésze) és tál. A fazekakat (urnákat) és bögréket általában karakterizálja, hogy legnagyobb kihasadásuk a magasság közepére, vagy ahhoz közel esik, azaz, hogy csaknem egyenlő nagyságú, harangalakú felső és tojásszelvény alakú alsó részből vannak összetéve (Lásd keresztmetszeteiket a 23-ik és 25-ik képen), a mely sajátosságaikat a hasonlókorú hatvan-boldogi La-Tène emlékeknek dr. Pósta Béla már előbb

kiemelte.¹ Edényeink közül csak kettőre nem alkalmazható e szabály; a 6. sír urnájára, (23. kép 1. sz.) mely alacsonyan eső hasrészével a hallstatti urnákat juttatja eszünkbe, hosszú keskeny nyakával, hirtelen kiszélesedő hasrészével pedig a soproni Bécsidomb fémformát utánzó korsójára emlékeztet;² és a 11-dik sír urnája, melynek nyaka feltűnően rövid és széles, miáltal nyomottá válik az egész edény (23. kép 7. sz.).

A tálak formájára szabály temetőknel, hogy sekélyebb tálaknál a perem külső széle a legnagyobb kihasadásra függőlegesen állított egyenesen jóval belül marad, míg a tálak mélyülésével arányosan eléri a vonalat, vagy túl is lépi azt kifelé. (24-ik kép 1—4 sz. Az 5-ik számú eltér e szabálytól, mert peremét visszahajlították.)

A perem vagy vastagított, vagy a nyakrész visszahajtása által alakított; az urnáknál és bögréknél mindig kihajló és részben homoru, a tálaknál a vállon ferdén vagy függőlegesen ül. Van: lapított, — sima, —

¹ Arch. Ért. újf. XV. k. 12. 1.

² Arch. Ért. újf. XI. k. 58. 1.

kissé kiugró-lapított és közepén homorodó vagy kúposodó, — hirtelen homorodó, — vagy kúposodó, — és két esetben bordás fenék. (23—25. kép.)

Díszítő motívumaik: az edény felsőrészén, az edény testéből alacsonyon kidomborodó és körülszaladó szalagos-, majd keskeny gyűrű legtöbbször mélyített vonalköröktől kísérve, az edény alsó részén vagy semmi, vagy mélyített vonalkör. Egy esetben koncentrikus körök (9. sir, 48-ik kép 1. sz.) más esetben kis félkörívek (6. sir, 40-ik kép 1. sz.) formálnak háromszöget a hasrészén.

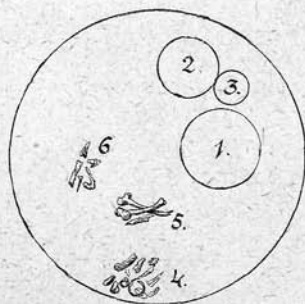
Edényeinkkel csaknem mindenben egyezőket mutatnak fel a soproni,¹ hatvan-boldogi² és balsai³ leletek.

Lássuk az egyes sírok tartalmát:

1. sir. (26. kép.) Tartalmazott: égetett embercsontot (4), egy urnát (1), egy tálat és benne állatcsontokat (2), egy kis bögrét (3). Az égetett embercsont alig egy maréknyi volt, a mi hiányos hamvasztásra mutat. Urnánk nyakán ott, ahol nem simították le felületét a másodlagos kezelésnél, egy 2 cm. széles, érdes felületű szalag fut körül és ezt kettőzött zeg-zug vonallal tagolták, miután már előbb megvonták a szalag alsó és felső határát. Kissé alább két egymásra következő, mélyített vonalkör osztja az edény vállát. Ott, a hol a bevonó anyag lepattogott, calcinált patina vonja be edényüket. Egészen ép, csupán peremén sérült meg. (27-ik kép 1 sz.). Keresztmetszetét a 23-ik kép 3-ik száma mutatja.

A tálnak gömbszelet alakú alsó része van. Az edény legnagyobb szélessége a nyak kezdeténél háromszor akkora, mint a fenék külső része. Az oldalakon tompa szög alatt befelé hajlik a nyak, melyből a függőlegesen álló perem egyszerű kifelé való vastagodás által áll elő. Feneke kiugrás nélkül lapított, közepén horpadással. Színe, az urnától eltérően mondhatni fekete. Disznócsontokat és egy tyuk meg egy spalax (?) csaknem teljes csontvázát találtuk benne. (27-ik kép 2. sz.). Keresztmetszetét a 24-ik kép 4-ik száma mutatja.

A kis bögre peremén szintén megsérült. Pereme olyan, mint az urnáé; feneke kissé kiugró, lapos és közepefelé tölcséresedik. A váll kezdetét mély vonalkör jelzi alatta körösdíszítéssel. (27-ik kép 3 sz.). Keresztmetszetét a 25-ik kép 1-ső száma mutatja.

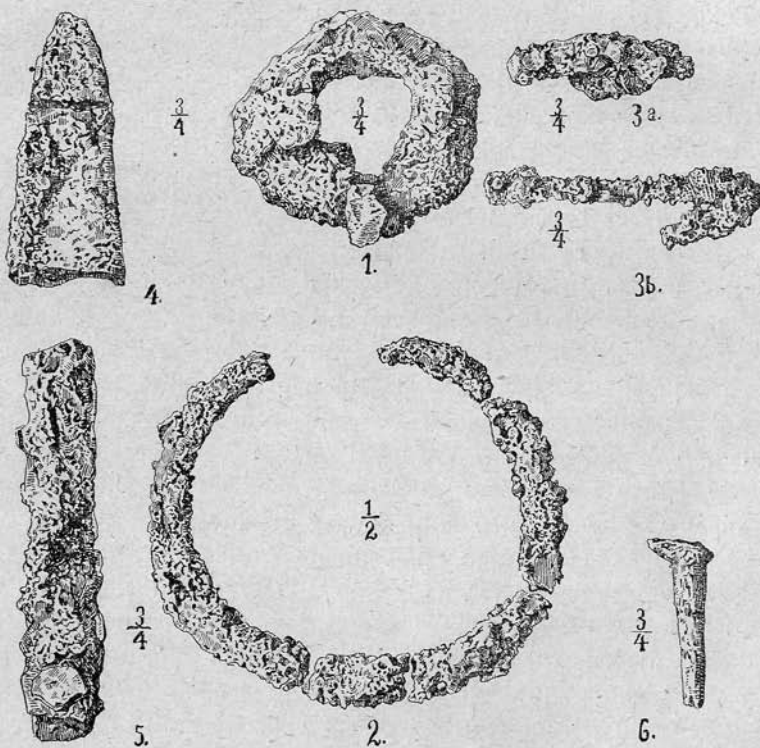
30. kép. A 3. sír helyzetrajza.
Fig. 30. Situationsplan de la sépulture nro. 3.

¹ Arch. Ért. újf. VI. k. 103. és 109. ll.

² Arch. Ért. újf. XV. k. 7. és 11. ll.

³ Erd. Nemz. Múzeum érem- és régiségtárában.

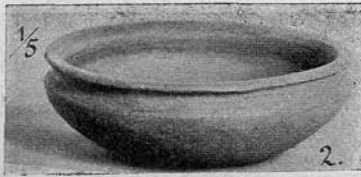
2. sir. (28-ik kép). Kevés égetett embercsont (5), egy urna (1), egy tál, töredékei között állatcsontok (2), egy bögre (3), egy edény hiányos töredéke (4). A bögre kivételével az edények a föld nyomása alatt összetörték, illetve már ilyen állapotban és hiányosan ásták el. A 61 darabból összeállított urna pereme kihajló; feneke alig kiugró lapos, közepén horpadással. Nyakán, a perem alatt keskeny gyűrű

31. kép. Vastárgyak a 3. sírból.

Fig. 31. Objets en fer trouvés dans la sépulture nro. 3.

szalad körül, míg vállán három vonalkör tagozza úgy, hogy a két felsőkör között szalagos gyűrű foglalja el. Alsó részén a vonalkör kétszer ismétlődik (29-ik kép 1 sz.). Keresztmetszetét a 23-ik kép 5-ik száma mutatja. A tálnak csak hiányos töredékeit találtuk meg; pereme a záródásnál kifelé megvastagodik. Színe fekete. Benne két disznósonka-csontot találtunk (29. kép 2. sz.). A bögre pereme kihajlik homorodás nélkül; feneke kiugrás nélkül lapított és teljesen sima. Ripacsos

32. kép. A 3. sírban talált edények.

Fig. 32. Vases trouvés dans la sépulture nro. 3.

vaskarika nyitott végei, a mint egyik töredéken látszik, egymás mögé áthajoltak s így alig lehetett más, mint karperecz, melyhez hasonlót ír le és mutat be Pulszky Ferencz, közép La-Tène izlésű vasfibula társaságában a pusztagéczi leletből.¹ A kisebb és vaskosabb karika egy övcsatt gyűrűs tagja peczek nélkül. Sajnos, a fibulának csupán tütartó tokja maradt ránk s az is két darabban, de így is láthatjuk, hogy egy Tischler Ottó osztályozása szerinti u. n. közép La-Tène fibulával van dolgunk, melynek felhajtott lába a nyereghez volt egykor erősítve és közel a nyereghez egy gomb ékesítette. Hasonló hozzá a pusztagéczi fibula is. Az embercsontoktól és vastárgyaktól északra egy disznólábszárcsont és egy állkapocs feküdt a földön, ezek közelében pedig a 6. jelzett helyen egy vaskés két drb. töredéke (31. kép 4. sz.) és egy vastárgynak egyik végén négyzetesen hasábos és másik vége felé keskenyedő darabja. (31. kép 5. sz.). A letört ághoz hasonló kis tüskét (31. kép 6. sz.) is itt találtuk. Az urna vállának kezdetét és végét két keskeny gyűrű jelöli, legerősebb kihasasodását két mélyített vonalkör. (32. kép 1. sz.) Keresztmetszetét a 23-ik kép 6-ik sz. mutatja. A tál pereme vízszintesen záró-

felületéről a bevonó anyag nagyrészt lepattogott. (29. kép 3. sz.). Keresztmetszetét a 25-ik kép

5-ik száma mutatja. A negyedik edény sárgás-vöröses színű. Töredékeiből csak peremét és nyakrészét lehetett összeállítani. (29-ik kép 4. sz.). Ezen edény mellől került elő egy hasonlóan veresre égetett tál peremének 3 drb. öredéke.

3. sír. (30-ik kép.). 180 cm. mélyen tartalmazott égetett embercsontot (4), állatcsontot (5), vastárgyakat (6), egy urnát (1), 1 tálát (2) és egy bögrét (3): A maroknyi embercsont közül került napfényre egy nagyobb- (31. kép 2. sz.) és egy kisebb vaskarikának- (31. kép 1. sz.), meg egy vasfibulának hiányos töredéke. (31. kép 3a, 3b sz.). A nagyobb

¹ Arch. Ért. 1880. évf. I. tábla 6. sz.

33. kép. 4. A sir helyezetrajza.

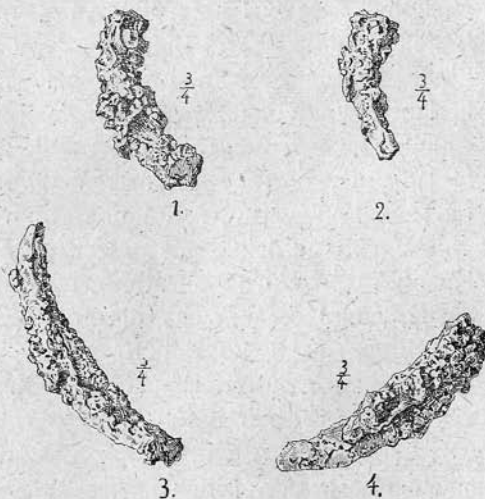
Fig. 33. Situationsplan de la sépulture nro. 4.

húzódó, ovális alakú területre szórtak le (1) a temetés alkalmával. Közvetlen közelében, (2) nyugat felől és közte is, égetetlen állatcsontokat találtunk, nevezetesen disznó csontokat és egy csirke hiányos csontvázát. Ugyancsak az embercsontok közeléből, azoktól délre (3) került elő két nagyobb (34-ik kép 3., 4. sz.) és két kisebb (34-ik kép 1, 2. sz.) vastörredék. A két nagyobb egy, — a 3. sírhez hasonló vaskarperecz része lehet, mert a nyitott karika végei egyik töredékünkön épen úgy áthajolnak egymás fölé, mint azon a teljesebb példányon. A két kisebb egy gyűrűs övcsatt része a peczekkel.

5. sír. (35-ik kép). 120 cm. átmérőjű sírűreg alján, 110 cm. mélyen találtunk: egy urnát (1), állatcsontokat (2), embercsontok közt bronz és vastárgyakat (3), egy bronz fibulát (4), ismét vastárgyakat (5). Az urna (36-ik kép.) pereme kihajló és homorú, feneke az eddigiektől eltérően a széleken kiugró bordás tagból képezett. Felső részét, a perem alatt egy, alább még két keskeny gyűrű tagolja, alsó felének közepén pedig, egymástól 6 mm. távolságban, két mélyített vonal szálad körül. Keresztmetszetét a 23-ik kép 4. sz. mutatja. Az urna közepében egy disznókoponya töredékei hevertek a földön. Ezekről

dik, feneke kiugrás nélkül lapított. Színe vöröses-sárga, a bevonóanyag nagy része lepattogott. (32. kép 2. sz.). Keresztmetszetét a 24. kép 1. száma mutatja. A bögre is sokat szenvedett a nedves földben; feneke kissé kiugró, közepén horpadással. Felső részét két mélyített vonal-kör díszíti. (32. kép 3. sz.). Keresztmetszetét a 25-ik kép 4. száma mutatja.

4. sír. (33-ik kép.). Urna nélküli égetett temetkezés 90 cm. mélyen. Az előbbi sírhoz viszonyítva feltűnően sok volt az égetett embercsont, melyet ék.dny. irányban

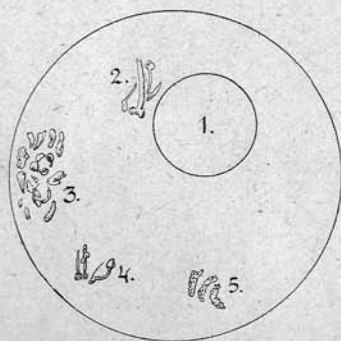
34. kép. Vastárgyak a 4. sírből.

Fig. 34. Objets en fer trouvés dans la sépulture nro. 4.

dny.-ra az égetett embercsont között két darab bronzlemezről készült dudoros karpereczet találtunk. (37-ik kép.). Mindkettő 4—4 féltőjás idomu, türeges tagból formálódik olyan formán, hogy 3 dudor összefüggő egészet alkot, míg a negyedik egy csap és egy hüvely segítségével mozgatható, sőt könnyen eltávolítható a hármastagtól. A három dudort ugyanis két, keskeny párnástag köti össze és a szélső dudorok egyikének peremén nyílás van, míg a másik szélső dudorról egy vízszintesen álló és függőleges irányban átfurt szalagos tag ugrik elő. Az összekötőtag kétszer ismétlődik a mozgatható dudoron is. Itt azonban egyik oldalon egy pálcza nyúlik ki alóla, amely a hármastagú dudor nyílásába talál, míg a másik oldalon a csatornaszerűen kivájt és függőlegesen átfurt összekötő tag a hármasdudor szalagos tagját veszi fel. Ez utóbbi helyen egy szegecs segítségével volt zárható a karperecz. A hármastag középső dudora, valamint a vele szemben álló mozgatható dudor szabályos félgömb, míg az ezek tengelyére többé-kevésbé merőlegesen álló más két dudor, függőleges hossz tengelylyel óvális alakú, miért is az általuk körülzárt tér hosszukás négyszög. Egyik karpereczünkénél a középsőtag letört, a másikonál megrepedt ugyanaz a tag. Minden egyes dudor nyílását lapos, keskeny perem szegélyezi befelé. Az anyagot, amivel egykor bizonyára ki voltak töltve, a hamvasztás alkalmával elveszítették. Hat dudoron a karpereczeket bevonó patina ki-ebb-nagyobb vászondarabokat is tartott fenn számunkra, amelyek

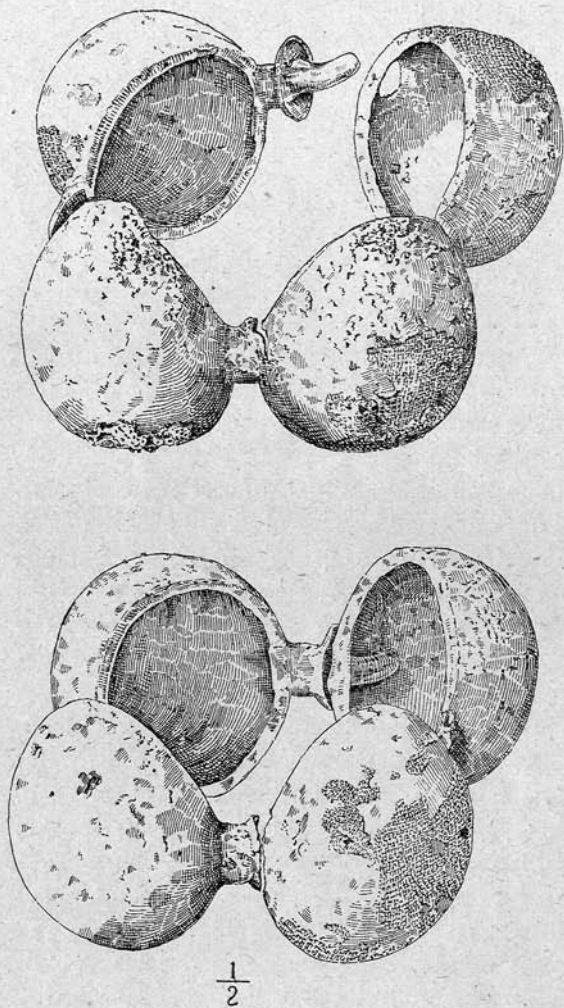

36. kép. Urna az 5. sírból.
Fig. 36. Vase trouvé dans la
sépulture no. 5.

35. kép. Az 5. sír helyzetrajza.
Fig. 35. Situationsplan de la
sépulture no. 5.

mindkét karperecnél a hármastag középső dudorán a legnagyobbak s így ezeken állapítható meg legjobban, hogy kétnyűstös vászondarabok. Fel-tűnő, hogy minden esetben szorosan tapadnak a dudorok felületéhez, az összekötőtagokhoz, sőt a dudorok behajló peremén, tehát belül is megtaláljuk azokat, miért is — bármilyen furcsán hangzik, — úgy tűnik fel, mintha ilyen vászonnal lett volna az egész karperecz bevonva. A fémfelületre ráfeszített szövet elkerülhette a tűz pusztító hatását annál is inkább, mert

37. kép. Bronz karperecpár az 5. sirból.

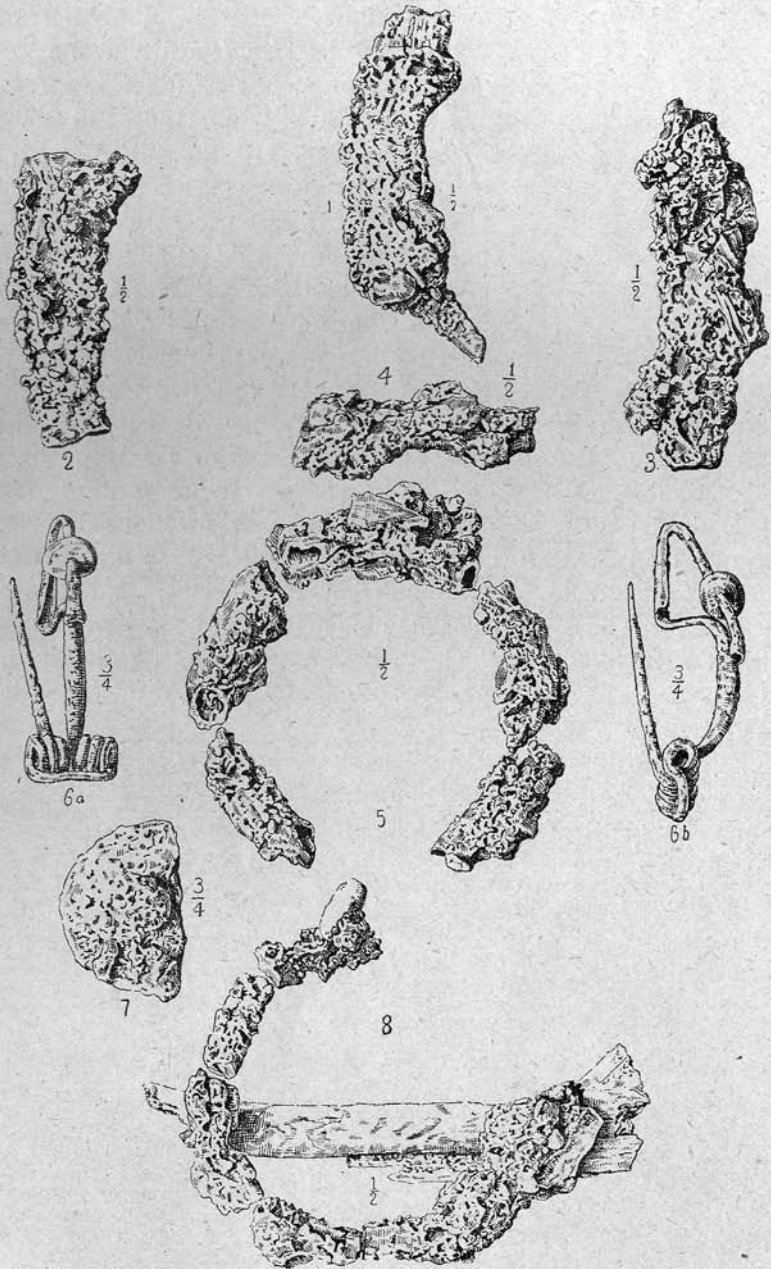
Fig. 37. Bracelets trouvés dans la sépulture no. 5.

a láb, mint fentebb említtem, a nyereghez. A fibulától keletre, 5 jelű helyről, egy kis görbe vaskés került elő. Nyélnyújtványának megmaradt részén látható, hogy nyelét csonttal burkolták vagy csontba erősítették. A nyél és penge között vékony vaslemezből készült az ütőző. (38-ik kép 1. sz.). Ugyancsak itt találtuk két nagyobb vaskésnek 3 drb.

a fémre csapódó vízpárák is védték a tűz ellen.¹ A bronz karperecek társaságában, egy égetett ember felkarcsonhoz tapadtan találtuk egy vaskarika (karperec?) hiányos töredékeit (38-ik kép 8. sz. Egy darabját az *a* jelű kőpadon leltem) és egy üregezen öntött másik vaskarikát (38-ik kép 5. sz.). Sirunknak, de temetőnknek is egyik legjellegzetesebb darabját szolgáltatotta a 4. jelzésű hely, azt a csinos bronz ruhaakasztó tűt t. i., amely a nyereghez erősített felhajtott lábával szintén a közép La-Tène kort képviseli. Egytagú fibulánk lábát, közel a nyereghez, nem a hazai

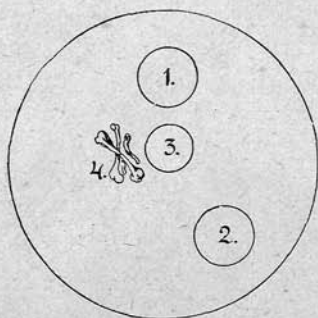
leleteinknél szokásos gomb díszíti, hanem egy ellypsoid alakú lapos korong, ami északi hatásra mutat. Tűje eltört, különben ép. (38-ik kép 6a., 6b. sz.). A gyűrű, mely a lábat eredetileg a nyereghez kapcsolta, eltört s azért nem tapad többé

¹ Borsos István a kéttornyúlaki (Veszprém vm.) leletből egy La-Tène ízlésű, — bronzpléhből készült és vászonnal kitöltött karpereczet említ. Arch. Ért. 1898. évfolyam, 355. l.

38. kép. Vastárgyak és egy bronz fibula az 5. sírból.

Fig. 38. Objets en fer et une fibule en bronze trouvés dans la sépulture no. 5.

39. kép. A 6. sír helyzetrajza.

Fig. 39. Situationsplan de la sépulture no. 6.

töredékét (38-ik kép 2—4. sz.) és egy vasszegnek korongos fejét, mely utóbbira a soproni Bécsi domb La-Tène ízlésű temetője szolgáltat hazánkban analogiát.¹ (38-ik kép 7. sz.).

6. sír. (39-ik kép.). 120—130 cm. átmérőjű sírűregben, 110 cm. mélyen, pár égett embercsont, egy urna (1), egy tál (2), egy bögre (3) és állatsontok (4). Az urna hosszú, keskeny nyakával elüt az eddig látott edényformáktól és emlékeztet a fémformát utánzó soproni korsóra.² Felső fele csaknem háromszor olyan magas, mint alsó fele. Keresztmetszetét a 23-ik kép 1. száma mutatja.

Pereme, keskeny nyakához viszonyítva, nagyon kihajló s alig-alig homorú. Feneke kissé kiugrik és a széleken lapos; közepe hiányzik. Színe sötétszürke. Nyakán egy 2 cm. széles szalagot az utólagos kezelésnél simíttatlanul hagytak és czikk-czakk vonalat formáló mélyített pöntsorokkal díszítették. (Lásd az 1. sír urnáját.) A nyak kezdetét két mélyített vonal között egy körbeszaladó gyűrű jelzi, míg ez alatt az edény hasrészét kis félhordalakú bemélyítésekkel összeállított — és egymástól egyenlő távolságban elhelyezett 4 háromszög díszíti. Urnánk a föld nyomása alatt darabokra tört. (40-ik kép 1. sz.). Annál épebb a tál, (keresztmetszetét lásd a 24-ik kép 2. sz. rajzán.) a mely forma tekintetében a legtöbb egyezést az 1. sír táljával mutat, csakhogy nálunknál a feneket kiugró borda alkotja (l. 5. sír urnáját) és alját hat bemélyített koncentrikus kör tagolja. (40-ik kép 2. sz.).

A tálban hiányos csirkecsontváza ta áltunk. Hasonlóképpen teljesen ép a bögre is. Vállán mélyített vonalkör fut kö-

40. kép. Edények a 6. sírből.

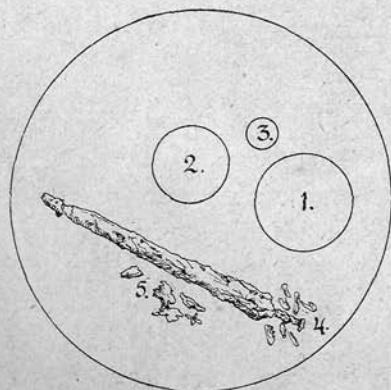
Fig. 40. Vases trouvés dans la sépulture no. 6.

¹ Paúr Iván: Archaeol. Ért. 1886. évf. 107. 1. 13. sz.

² Bella Lajos: Arch. Ért. 1891. évf. 58. 1.

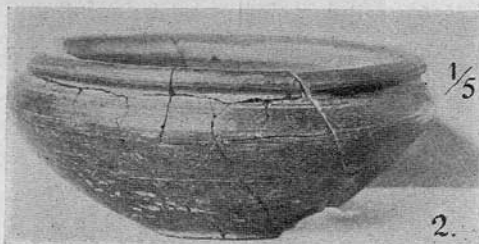
rül, melyre ferdén állanak a mélyített pontokból összeállított rövid vonalkák, a melyek a has felső részét vannak hivatva díszíteni. A bögre (40-ik sir 3. sz.) mellett, nyugaton, disznósonkacsontok heverték.

A 7. sir (41-ik kép.) mellékletei 138 cm. mélyen, égetett embercsont (4), egy nagy urna, benne spalax csontok (1), egy tál, benne állatcsontok (2), egy bögre (3), egy vaskard, mellette paizsfogantyú és vasfibula-töredék (5). A temetőből előkerült urnák között a 7. sir urnája a legnagyobb. (42-ik kép 1. sz.) Magassága 37,5 cm., legnagyobb szélessége 33 cm., tehát csak valamivel magasabb, mint legnagyobb szélessége. Pereme kihajló és alig homorú. Feneke alig kiugró és közepe felé fokozatosan kuposodik. Belül a korongolás nyoma feltűnően észlelhető, de kívül az utólagos bevonás és simítás miatt csaknem egyenletesen síma a felület. Alsó részén egy $2\frac{1}{2}$ cm. széles szalagot nem simítottak le, miért itt érdes a felület. (Lásd az 1. és 6. sir urnáját.) Vállán és pereme alatt egy-egy gyűrű tagolja, hasát és alsó részét pedig mélyített vonalközök osztják egymástól bizonyos távolságban. Két spalax csontvázat találtuk az urnában. Ennek az állatnak a csontjával más sirban is találkoztunk. Így mindjárt az első sir tájában fordult elő a csirke-

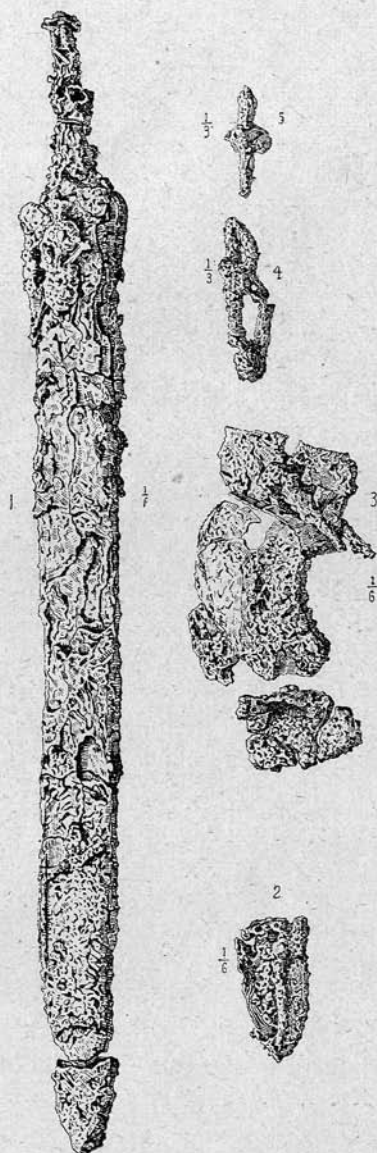
41. kép. A 7. sir helyzetrajza.

Fig. 41. Situationsplan de la sépulture no. 7.

42. kép. Edények a 7. sírból.

Fig. 42. Vases trouvés dans la sépulture no. 7.

43. kép. Vastárgyak a 7. sírból.

Fig. 43. Objets en fer trouvés dans la sépulture no. 7.

Markolata, tövénél, ellyptikus átmetszetű, de a mint a vége felé vékonyodik, lassanként négyoldalú hasábformát vesz fel és egy kis gombbal záródik. A hüvely két vaslemezről készült. Képünk a kardot hátsó oldaláról mutatja úgy, hogy a hüvely nyílása alatt a szögletes kiemelkedés a

csontok között. Arra, hogy később kerültek az edényekbe, nevezetesen, hogy azokban fészkeltek és pusztultak el, azért nem gondolhatunk, mert más alkalommal, pl. a hallstatti-, a római-, vagy középkori temetők és telepek urnáiban nem találjuk meg, holott ezeket épp úgy választhatták volna véletlenül, vagy számításból lakásuk gyánánt, mint a La-Tène sirmező edényeit. Valószínű, hogy a temetkezés alkalmával kerülhettek ezek a sírokba, a miből következne, hogy a spalax szerepet játszott az ember háztartásában a La-Tène periodusban.

A tál (42-ik kép 2. sz.) hiányos töredékei között találtuk meg a disznó sonkacsontokat és közelében a kis bögrét (42-ik kép 3. sz.), melynek feneke az oldalak végződésénél hirtelen belapul úgy, hogy valójában csak az oldalfalakon áll. Vállán mélyített vonal szalad körül.

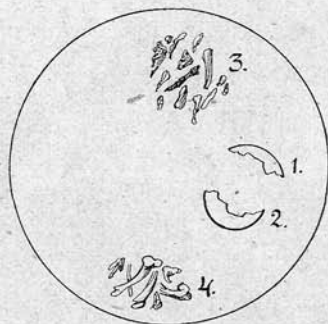
Az urnától délre égetett embercsontok heverték kis köralaku területen s mellettük feküdt a vaskard (43-ik kép 1. sz.) úgy, hogy markolata az embercsontok közt volt, hegye pedig ény. felé mutatott. Hossza 91 cm., amiből 13.5 cm. esik a markolatra. Szélessége a hüvely nyílásánál 61 mm., honnan lassú fokozattal keskenyedik. Mint a La-Tène ízlésű kardok általában, kardunk is hüvelyével együtt került a sírba, de az oxidatio mindkettőt nagyon megromgálta a vizetartó kavicsos talajban. A kardnak csak hüvelyét látjuk s hely-lével-közzel, a töréseknél, a pengéjét is.

szíj felvételére szolgáló fül körvonalait jelzi. Maga a fül csaknem 3 cm. széles szalagból készült és hossznegyszög területet zár körül. Végződésének formáit sem alatt, sem fent nem láthatjuk többé. A hüvely e hátsó lemezének széle a kardhegy közelében kissé kidomborodik, de többet nem is mondhatunk szerkezetéről, legfennebb még azt, hogy a La-Tène ízlésű kardhüvelyeket jellemző félellyipszis alakú végződés helyett háromszöget formáló taggal záródik, melynek csúcsát a hüvely legvégén apró gomb jelzi.

A kard közelében találtuk meg többek között egy vaslándzsa töredékét is, de köpüje és pengéjének a hegy felőli nagyobb része hiányzik. A penge közepén éles gerincz szalad végig. Átlagos szélessége 35 mm. (43-ik kép 2. sz.).

A mellékletekhez tartozik még egy vaslemezből készült paizsfogantyú töredék is, amely a kardon feküdt. A paizshoz való erősítésre szolgáló síma tagok, melyekből a tulajdonképeni fogantyú emelkedik ki, szintén csak töredékekben maradtak ránk (43-ik kép 3. sz.) s ezeknek egyik darabjával, a hamvasztás alkalmával, összeolvadt egy vasfibula töredéke a rugós felével. (I. ugyanazon rajzon.) A dudornak meglevő része mutatja, hogy nem volt síma szalag, hanem a közepén kinyergesedett s úgy itt, valamint a széleken keskeny bordává vastagodott a fémszalag. A hiányos fibulának jellegzetességet csak a külön darabra tört gomb ad (43-ik kép 5. sz.), mely minden bizonynnyal a felhajló lábhoz tartozott. Egy másik, kisebb vasfibula, amely szintén innen került elő, egészében meg van ugyan, de lába a hajlásban és nyerge a lábbal való érintkezés pontján megolvadt és így az egész összeesett. (43-ik kép 4. sz.). Mindkét fibula a közép La-Tène fibulák sorába tartozik.

8. sír. (44-ik kép.). A legszegényebb sírok egyike, jól lehet a sírüregeben talált csontok és faszenek azzal bízattak ásása közben, hogy gazdag sírral lesz dolgunk. 150 cm. mélyre lehatoló sírüregeből égetett embercsontok, köztük egy kis vastárgy (3), 5 drb. cserép (1, 2) és állatcsontok (4) kerültek elő. Az említett vastárgy minden jellegzetesség nélküli hengeres tagja lehet egy nagyobb tárgynak, talán fibulának. (45-ik kép.). Az 5 drb. cserép közül 4 drb. egy vörösszínű nagyobb urna pereméből való, mely erősen kihajlik, de nem homorodik. Élénk veres színével emlékeztet a római edé-

44. kép. A 8. sír. helyzetrajza.

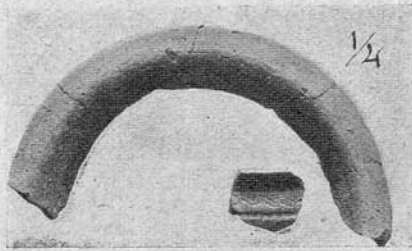
Fig. 44. Situationsplan de la sépulture no. 8.

1
1

45. kép. Vastárgy a 8. sírből.

Fig. 45. Objets en fer trouvés dans la sépulture no. 8.

46. kép. Edénytöredékek a 8. sírból.

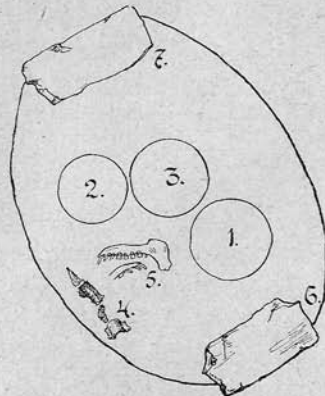
Fig. 46. Fragments de vases trouvés dans la sépulture no. 8.

eddig nem szolgáltatott példát a temető. Két mélyített vonalkör között két ellentétesen haladó hullámszerű vonal (egyiknek a háta, a másiknak völgyébe talál) díszíti a perem alatti részt. (46-ik képen a kisebbik részlet.) Az edény daraboktól nyugatra feltűnően sok disznócsontot (lábszár, oldal, fog) találtunk, mintha bizony az edények hiányát akarták volna pótolni.

9. sír. (47-ik kép). 90 cm. mélyen két nagy terméskő (6, 7) jelölte a sírűreg dk. és ény. határát. A sírvédő kövek között találtuk a következő tárgyakat; pár égetett embercsontot, egy urnát (1), egy tálát (2), egy csészét (3), egy vas nyílhegy- és egy paizsfogantyú töredékeit (4) és állatcsontokat (5).

Az urna (48-ik kép 1. sz.) feke kissé laposan kiugró és közepe felé kúposodik, szája pedig a szokottnál jobban összeszűkül. A perem alatt egy-, a vállán két gyűrű domborodik ki az edény falából s ezektől 4 cm. távolságban a legnagyobb kihasasodást egy mélyített vonalkör jelzi. A gyűrű és a vonalkör közötti részen, négy ízben, egy-egy háromszöget formál három-három kettősen koncentrikus kör. Pereme megsérült. Keresztmetszetét a 23-ik kép 2. száma mutatja. A tál (48-ik kép 2. sz.) feke közepén hirtelen homorodik be úgy, hogy az edény tulajdonképp az oldalfalakon ül. Hiányos csirkecsontvázat találtunk benne. A harmadik edény (48-ik kép 3. sz.) az eddigi bögrékhez hasonló formát mutat, de azoknál jóval nagyobb és széles szájjal nyílik. Leghelyesebben csészének nevezhetjük. A gömbszelet alakú alsó részhez a vele egyenlő magasságú, harangalakú felsőrész csaknem derékszög alatt csatlakozik. Pereme kihajló, homorú. Feneke lapos és közepén homorodó. Keresztmetszetét a 25-ik kép 3. száma mutatja. Az edények által körülzárt területen, a disznókoponya

nyekre (lásd a 2. sír 4. sz. urnáját is), de a profilálatlan perem alatt körbeszaladó gyűrű szorosan kapcsolja a sírmező többi edényéhez. (A 46-ik képen a nagyobb részlet.) Az 5 dik drb. cserép egy szürkés-színű kis bögre, vagy tál perem része. Feltűnő, hogy bár korongon készült s technikája egyezik a többi edény technikájával, pereme minden megvastagodás nélkül hajlik ki, amire

47. kép. A 9. sír helyzetrajza.

Fig. 47. Situationsplan de la sépulture no. 9.

töredékek közelében, vastárgyak feküdtek a földön és pedig a 7. sírban talált vas paizsfogantyúnak egy hasonmása épebb dudorral (49 ik kép 2. sz.), meg egy vaslándzsának a töredékei. Lándzsánk pengéje ellyptikus kezdet után fokozatosan keskenyedik és hegyes csúcsban végződik; közepén gerincz szalad végig (49 kép 1. sz.).

10. sír (50-ik kép). A c. jelzésű kőpad közelében 106 cm. mélyen. A kőpad, a mint láttuk, 65 cm. mélyen kili alakban terült el sirunktól ék. irányban. A sír felőli része a más padoknál szokásos ellyptikus végződésen, a rongálás nyomait mutatta, a mit legnagyobb valószínűséggel az magyaráz, hogy a 10. sír üregének kiásása közben bolygatták meg a már előbb lerakott kőpadot. Sírmel-lékletek: égetett embercsont, közte vas-fibulatöredékek (5), egy urna (1), egy tál (2), egy bögre (3) és állatcsontok (4). A föld nyomása alatt összetört urnát több, mint 130 darabból állítottuk össze. Társa a 7. sír urnájának, a perem és nyak alján egy-egy körülfutó dömborított gyűrűvel s hasán két párhúza-mos vonalkörrel (51-ik kép 1. sz.). Keresztmetszetét a 23-ik kép 6. sz. mutatja.

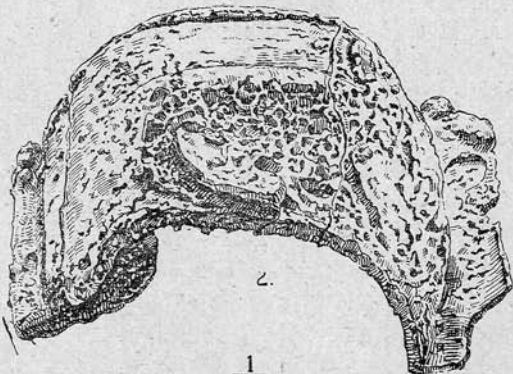
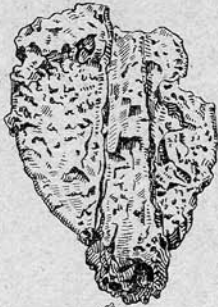

48. kép. Edények a 9. sírből.

Fig. 48. Vases trouvés dans la sépulture no. 9.

A tál egyezik az 1. sír fény nélküli feketés táljával (51-ik kép, 2. sz.), míg a bögre a 7. sír kis bögréjéhez áll legközelebb homorú fenekével (51-ik kép 3. sz.). Ez utóbbinak keresztmetszetét a 25-ik kép 2. száma mutatja. A sírüreg északi részében, az égetett embercsontok között, ez alkalommal, három vasfibulának találtuk meg hiányos töredékeit (52-ik kép), míg az edények és az embercsontok között egy kan koponyájának töredékei foglaltak helyet.

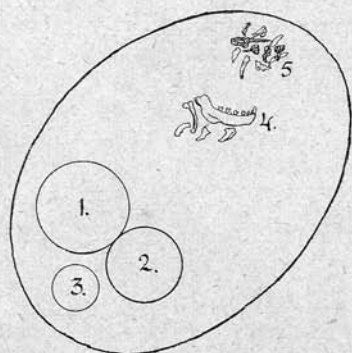
11. sír. (53-ik kép.). A c. jelű kőpad felszedése után találtunk rá. Közvetlenül a kőpad alatt feküdt úgy, hogy a kőpad felső szintje és a sírüreg alja között csak 30 cm. volt a nivőkülömbőség. Ha az ökölnyi

és nagyobb kavicskövekből összerakott kőpad vastagságára 15 cm.-t leszámítunk, a sirüreg függőleges belvilágára csak 15 cm. marad, miért is a sirnak 22 cm. magas urna mellékletét a kőpad alja jól elérte és annak felső részét darabokra törte. Alig gondolhatunk tehát arra, hogy e kőpad azért került a sir fölé, hogy azt felülről védje az esetleges bolygatás ellen. A kőpad nivójának sülyedését sem tételezhetjük fel, úgy gondolkozván, hogy a frissen behányt sirüreg földjével együtt rokkant a kőpad is, hisz a kőpad nagyobb területen feküdt, mint a mekkorának felásását megkivánta a sirgödör s minden köve egy sikban feküdt 65 cm. mélyen. No meg a többi kőpadról biztosan állíthatjuk, hogy ilyen czélt nem szolgált. — Későbbben kerülhetett a sir fölé, mikor nem tudták, hogy alatta sir van, vagy ha tudták, sem törődtek vele. Viszont azonban a leletkörülmények amellet szólnak, hogy előbb le kellett rakják, semmint a 10. sir üregét megásták, mert e munkálatok során szedhették fel dk. végét.

Alatta, sekély mélységben, találtunk; égetett embercsontokat s közöttük vasláncszemeket (2), egy urnát (1), állatcsontokat (3) és egy sirvédő terméskövet (4). Az urna úgy anyagát, mint iszapolási módját tekintve, de formáját illetőleg is eltér az eddig látott edényektől. (54-ik kép). Anyaga kevésbé finoman iszapolt, csillámmal kevert és sokkal lazább, mint az előbbi sírokban talált edényekéi, mi sok tekintetben a tökéletlen égetéstől is származik. Falának vastagsága a fenék felett csaknem 2 cm., de a has és onnan a perem felé fokozatosan vékonyodik. Alja tojásszelet alakú és kétszer olyan magas, mint csonkakúp-alakú felső fele, miért is a kihasasodás — sirmezőnk többi eredményeihez viszonyítva — igen magasan történik. Szájnnyílása is felette bő. A vékony bevonóréteg csillámot tartalmazott, de egyébként sem ad oly egységes, síma felületet, mint a többi edény. Színe barna

foltos égetéssel. Darabosabb külseje miatt könnyen azt a benyomást teszi, hogy nem korongon készült, de figyelmesebb szemlélet azonnal meggyőző az ellenkezőről. Mindenütt láthatjuk felületén a fazekas alakító lemezének párhuzamosan szaladó nyomát. Igaz, hogy formája elüt temetőnk többi edényének formájától, de ennek dacára azokkal egykorú volta mellett bizonyít a kihajló, alig homorú perem, a kiugrás nélkül lapított és közepén behorpadó fenék, melyekkel edényeink legnagyobb részénél találkozunk és az a domborított gyűrűs tag, a mely itt is körülzalad a perem alatt. A szokásos mélyített kört is megtaláljuk edényünk hasrészén ott, a hol épen maradt ránk az edény. Mindez a mellett bizonyít, hogy az urna egykorú a sírmező edényeivel, csakhogy kevésbé gyakorlott gerencsér kezéből került ki s azért kezdetlegesebb. Keresztmetszetét a 23-ik kép 7. száma mutatja. A többi melléklet is azt bizonyítja, hogy urnánk ugyanazon temetési szokásból kifolyólag került a sírba, mint a többi edény. Az urnától dk-re megtaláltuk t. i. az égetett embercson- tokat és ezek között egy lánchnak 35 darab töredékét. A lánccszemek anyaga hengeres vaspálczika és a mint láthatjuk (55-ik kép) az arab 8-as formájára közepén elszűkültek úgy, hogy nem csavarás, hanem az oldalak összenyomása következtében osztódtak két gyűrűs tagra. Az elszűkülésnél, minden

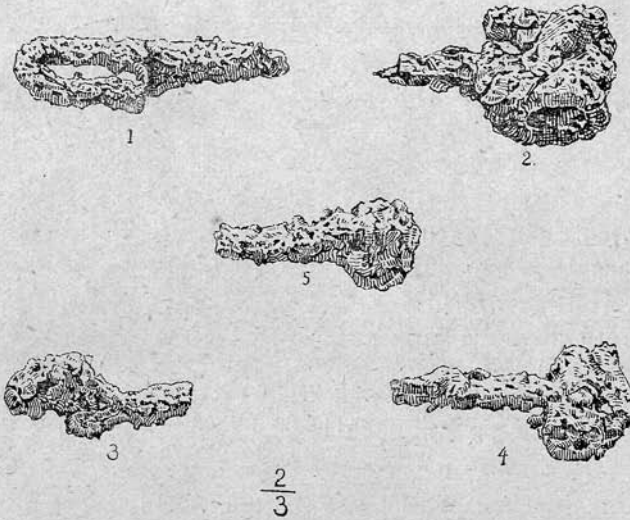
50. kép. A 10. sír helyzetrajza.

Fig. 50. Situationsplan de la sépulture no. 10.

51. kép. Edények a 10. sírből.

Fig. 51. Vases trouvés dans la sépulture no. 10.

52. kép. Vastárgyak a 10. sírból.

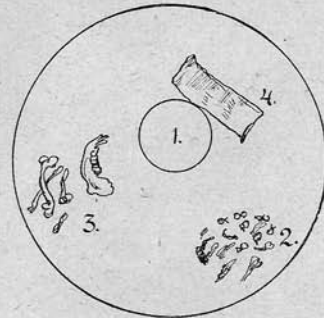
Fig. 52. Objets en fer trouvés dans la sépulture no. 10.

ték össze. Az urnától dny.-ra heverték az állatsontok és köztük egy hatalmas állkapocs. Meg kell még említenünk, hogy a sírűreg északi felében, az urna mellett egy nagyobb terméskő szolgált sírvédőül. Mindez olyan jelenség, a milyennel temetőnkön lépten-nyomon találkozunk, a miért is nem támadhatnak kételyek az iránt, hogy e sír egykorú temetőnkkel.

12. sír. (56-ik kép.). November 9-én, alig 28 cm. mélyen, kis gyermeksírra akadtunk, amelyet északon és délen két falszerű kavicsrakás határolt olyan módon, hogy az északi falat 8 drb. kavics alkotta, míg a délit 12 drb. A sírvédők hossza 70 cm., egymástól való távolsága 50 cm. Közöttük találtunk egy ügyes kis urnát (1), egy kis bögrét (2) és egy disznó sonkabokacsontot (3). Embercsontot nem találtunk, amin nem csodálkozhatunk, hisz egy nagyon kis gyerek nyughelye lehetett ez a sekély mélységű, kis méretű és apró edényeket tartalmazó sír. Az urna (57-ik kép 1 szám) magassága mindössze 16 cm. Fala feltűnően vékony; pereme kihajló, homorú; feneke kiugrás nélkül sima. A nyak kezdetén két párhuzamos, mélyített vonal szalad körül egymástól 7 mm. távolságban. Sajnos, úgy a föld nyomása alatt, mint ásás köz-

esetben, kis gyűrű övezte az érintkező két hengeres pálczi-kát. A láncszeme-
ket azután — a mint pár töredéken lát-
ható — apróbb vas-
karikák segítségével állították lánczczá
össze, hasonlóan
ahoz az eljáráshoz,
a mikor a szintén

La-Tène ízlésű
bronzlemezes és
gyakran zománczo-
zott láncz kereszt-
alakú tagjait nyitott
bronzkarikákkal fűz-

53. kép. A 11. sír helyzetrajza.

Fig. 53. Situationsplan de la
sépulture no. 11.

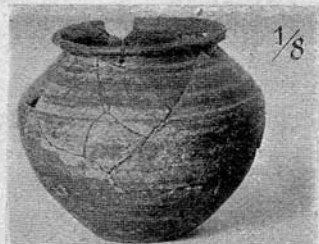
ben sok sérülést szenvedett. Hiányos a kis bögre is, amelynek kihasodása valamivel esik fenebb, mint a középmagasság. Színe feketésbe játszó; pereme és fenéke olyan, mint a kis urnáé. (57-ik kép 2. sz.) Keresztmetszetét a 25-ik kép 6. száma mutatja.

13. sir. (58. kép). 83 cm. mélyen égetett embercsont (4), egy urna (1), egy tál és benne szárnyas csont, meg egy kis vaskés (2) és állatcsont (3). A kisméretű urna fenéke alig kiugró lapos és közepe felé kúposodó; pereme alig hajlik ki, de erősen megvastagodik kifelé. Rendellenes a harangalakú felsőrész a szokottnál szűkebb nyakkal, ami annál feltűnőbb, mert edényünkről hiányoznak a szokásos gyűrűk és mélyített vonalkörök (59-ik kép 1. sz.). A tál (59-ik kép 2. sz.) keresztmetszetét a 24-ik kép 3. száma mutatja. Annyiban mutat eltérést az eddigiektől, hogy a perem kifelé és befelé egyaránt kiszélesedik, miáltal párnás átmetszetű széles hátat formál záródásánál. Fenéke kissé kiugró, lapos és kúposodó. Egy tyúk hiányos csontvázát és egy kis görbe pengéjű vaskést találtunk benne. A késnek ránk maradt rövidke nyelén még megtaláljuk a csont, vagy fa rostjait. A nyél alól kiszélesedik 14 mm.-re, honnan a vég felé fokozatosan keskenyedik és görbül. Hegye letörött és hiányzik, de hogy milyen lehetett, mutatja az 5. sírnak hasonló alakú görbe kése. Ezzel összehasonlítva azt is láthatjuk, hogy meg van ugyan a penge és nyél között az ütközőlemez helye, de maga a lemez kis késünkről hiányzik. (60. kép). A tál és az égetett embercsontok között foglalt helyet a disznó-lábszárcsont.

14. sir. (61-ik kép). A 13. sir közelében, 90 cm. mélyen, csak égetett embercsontot és 8 drb. disznócsontot — köztük két lábszárcsontot — tartalmazott.

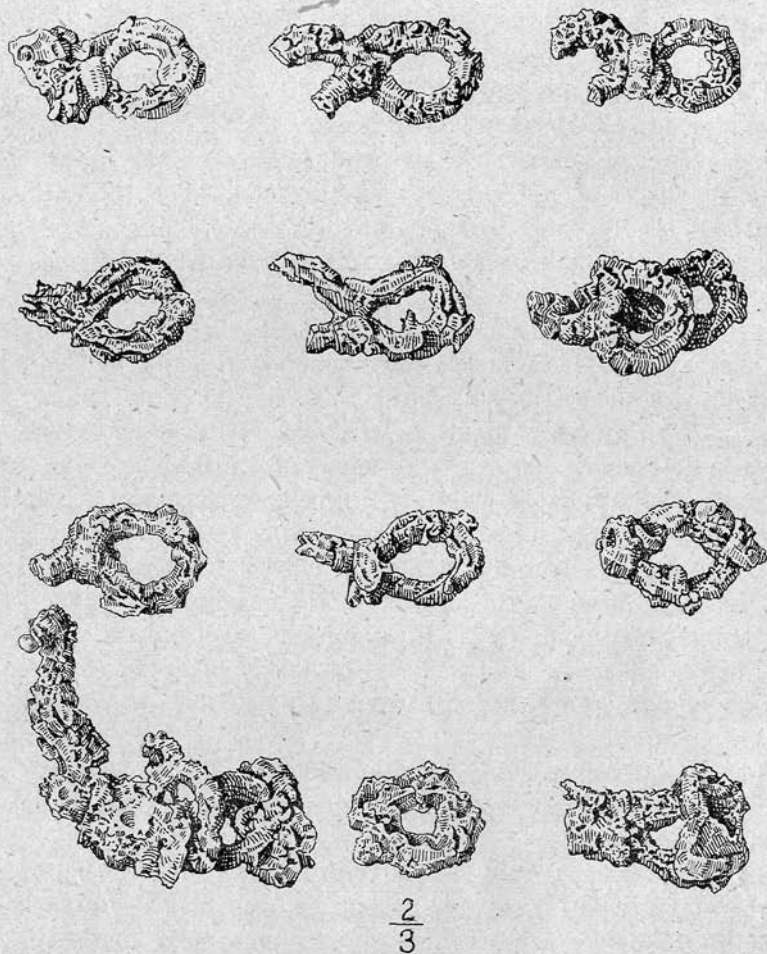
15. sir. (62-ik kép). A a.-g.-jelű sirvédő kövek között, 155 cm. mélyen, egy urna (1), egy tál (2), és egy nagyobb edény hiányos töredékei (3), két különböző helyre leszórva égetett embercsontok, köztük egy-egy vastárgygyal (4, 5), egy vasolló fenőkövével (6), az edénytöredékek között szétszórtan sok állatcsont; és egy pasta gyöngyszem töredéke a tál közelében (2).

120 cm. mélyen nagy terméskövek mutatkoztak, amelyek hiányosan bár, de egy szabálytalan négyszög alakú területet zártak körül s így előre jelezték, hogy sírral lesz dolgunk. Előbb a köveken kívül körülárkoltuk a földfoltot s csak azután kezdtünk a sír kibontásához, hogy tisztább munkát végezhessünk.

54. kép. Urna a 11. sírból.
Fig. 54. Vase trouvé dans la sépulture no. 11.

Mikor a 155 cm. mélyre hatoló sír mellékleteivel-, határköveivel együtt kibontva előtünk állt, azt a benyomást nyertük, hogy rabolt, vagy legalább is bolygatott sírral van dolgunk. A nyugati oldalon még meg lehetős rendben állottak a kövek, de k., d.- és é.-on csak egy-egy kő határolta a sírt. Nyilván való volt, hogy a sírűreg közelében a felsőréte-

55. kép. Vas láncz töredékei a 11. sírből.

Fig. 55. Fragments d'une chaîne trouvés dans la sépulture no. 11.

gekben talált hasonló nagyságú terméskövek egykor szintén a sír védőkövei voltak s csak később, a bolygatás alkalmával, kerültek csaknem felszínre. A bolygatás mellett szólt továbbá az, hogy az edények hiányos töredékeit részben a sírvédő kövek között, részben azok alatt találtuk meg, de tekintettel arra, hogy az embercsontok két különböző

helyen voltak] szétszórva és feltűnően sok volt az állatcsont, az is eszünkbe juthatott, hogy két temetkezés emlékeit őrzi a sírüreg.

Az edények színére vonatkozólag meg kell jegyezzük, hogy vörösbe játszó szürké színűek. Az urna 25 drb. hiányos töredékből a kihajló és homorú peremrészt mutatjuk be (63. kép 1a. 1b. 1c.) az alján körülszaladó gyűrűvel, a három töredékből összeállított hasrész, felső részén a kétszer ismétlődő gyűrűvel és az alig kiugró, lapos fenékrész. Darabjai annyira hiányosak, hogy összeállítását meg sem kísérhettük. Még hiányosabb a 3 jelzésű edény, amely ugyancsak urna lehetett azzal a különbséggel, hogy ez kívül veresre, belül szürkére égetett. A tálal szintén hiányos darabjaiból állítottuk össze. Feneke hirtelen behorpad úgy, hogy az edény az oldalán ül. Pereme úgy készült, hogy a lefelé hajló, egyenletesen vékony nyakat magasra kiformálta a fazekas, azután kifelé visszahajtotta és ott, ahol vége a nyakat elérte, hozzátapasztotta az edény falához, de csakis a végét, mert középen kis, ovális metszetű hézag maradt a kettős agyagfal között (63. kép 2. sz.). Keresztmetszetét a 24-ik kép 5. száma mutatja. Az edények mellett szanaszét heverték az állatcsontok közöttük, a tál közelében egy sárga pasztából készült, kék pávaszemcses gyöngy töredék (64. kép 3. sz.).

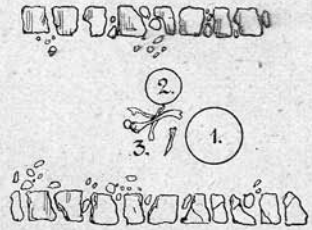
A 4. és 5. jelzésű embercsontok között egy-egy fibula töredéke találtunk; abban egy La-Tène ízlésű kisebb vasfibulának felhajtott lábát a gombos taggal, ebben egy nagy vasfibulának a fejét a hozzátartozó fél nyereggel (64. kép 2. sz.).

A sírnak másik jellegzetes melléklete az a nagy vasolló, melyről már előbb is megemlékeztünk a kubikokban talált kis ollókkal kapcsolatosan. Az olló egy darabból készült; pengéi két egyenlőtlen oldalú derékszögű háromszöget formálnak s a hozzájuk csatlakozó száruk hengeres tagból fokozatosan kiszélesedő szalag formát vesz-

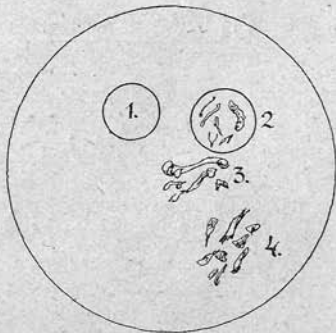
57. kép. Edények a 12. sírból.

Fig. 57. Vases trouvés dans la sépulture no. 12.

56. kép. A 12. sír helyzetrajza.
Fig. 56. Situationsplan de la
sépulture no. 12.

nek fel a nyereg felé, miáltal alkalmasabbá válik az olló a kézbeli használatra (64. kép 1. sz.). Nem hagyhatjuk megemlékezés nélkül, hogy az olló egy 20 cm. hosszú és 3.5 cm. széles ovalis át-

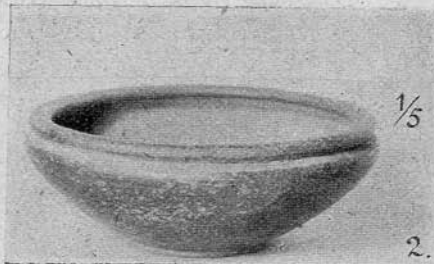

58. kép. A 13. sír helyzetrajza.

Fig. 58. Situationsplan de la sépulture no. 13.

sirmező La-Tène edényeihez, a nélkül azonban, hogy rómaiaknak vehetnők, mert bár iszapolásuk, égetésük, mázuk, veres színük a rómaiakkal kapcsolják, peremük még a kihajló, homorú és profilálatlan La-Tène perem.

17. sír. (66-ik kép). Itt ismélődött a 11. sírnál látott eset; a sír felett egy kőpadot találtunk, de csak hiányos maradványaiban, a térképen e-vel jelzett helyen, 25 cm. mélyen, míg maga a sírtüreg csaknem 2 m. mélyre lenyúlott. Fenn a sírtüregben, az őskori telephez tartozó prae-historikus vakolatrögökön és edénytöredékeken kívül őrlőkő-töredékek és La-Tène ízlésű cserepek kerültek elő. Ez utóbbiak a sírban talált hiányos edénynek voltak a részei, a mi a sírban is észlelhető rendellenességgel együtt arra mutat, hogy a sír rabolt, vagy bolygatott volt. Maga a sír tartalmazott szanaszét szórt embercsontok között szárnyas- és dísznőcsontokat (4., 5., 6.), meg egy üregesen öntött vaskarika, talán karperecz (lásd az 5. sír hasonlóan üreges vaskarikáját) töredékeit. A sír d.-i, illetve dk.-i felében hiányos cserepek képviselték a szokásos három edényt (1. 2. 3.). Az urnából annyit mutatunk be képen, a mennyit sikerült összeállítanunk töredékeiből. Erről is láthatjuk, hogy egyike volt a

59. kép. Edények a 13. sírből

Fig. 59. Vases trouvés dans la sépulture no. 13.

metszetű hengeres kavicsra volt ráhelyezve, amely, amint formája és a használat nyoma is mutatja a fenőkőve lehetett ollónknak.

16. sír. (65-ik kép). 120 cm. mélyen, égetett embercsontokkal vegyesen égetetlen disznócsontok voltak nagy területen szétszórva, de sem edényt, se cserepeket nem találtunk a sírban. Magából a sírgödörből azonban 90 cm. mélyen is kerültek elő edénytöredékek, pár perem és hasrész, a melyekről azt mondhatjuk, hogy közelebb állanak a rómaiakhoz, mint a

leghatalmasabb urnának és azt, hogy szorosán csatlakozik a temető többi urnájához; a vállán és pereme

alatt itt is körülszalad egy széles és egy keskeny gyűrű, pereme kihajló és homorú s éppen úgy, mint a 15. sír táljáé, a nyakrész visszahajtása által domborodik kifelé. Fenékrésze nem maradt ránk (67. kép). A második edényt, a tálát csak egy peremtöredék képviseli, melynek alapján a 6. sír táljával mondhatjuk azonosnak. A harmadik edényről csak annyit mondhatunk ránk maradt kis darabkája alapján, hogy úgy belső, mint külső felülete sárgás-vöröses színű volt, de formáját, típusát nem állapíthatjuk meg. Tekintve, hogy az edénytöredékek éppen úgy, mint a csontok rendetlenül hevertek a sírűreg különböző részén s nem egyszer különböző mélységben találtuk meg az együvé tartozó részeket, nem tévedünk, ha bolygatott sírnak tartjuk, a mit az is igazol, hogy a sír felett volt kőpad rongált állapotban maradt ránk.

18. sír. (68-ik kép.) A felső réteg praehistorikus és római cserепei alatt, 115 cm. mélységben, ovalis alakú sírűregben egy urna (1), egy tál (2) és egy bögre (3) töredékei között égetett embercsontok (4) és égetetlen, állatcsontok (5.) kerültek elő. Az edények darabjai itt is hiányosak voltak, de pl. az urnán (69. kép 1. sz.) így is láthatjuk a feltűnő egyezést a 7. sír urnájával; színe ennek is szürke, pereme kihajló, feneke kissé kiugró, lapos és közepén belapuló. A belől veresre, kívül szürkés-veresre égetett tál (69. kép. 2. sz.) nagyon emlékeztet a 16. sír üregéből előkerült edénytöredékekre, de mint ezek, úgy tálunk sem sorolható még a római edények közé, csak emlékeztet azokra. Kihajló pereme vastagítással készült, feneke alig kiugró lapos és közepén horpadó, mint az urnáé. A harmadik edény bögre (3) lehetett. Csak peremének egy darabkáját bírjuk. Visszahajlított perem. Alatta gyűrű szalad körül. A három edény töredékei között foglaltak helyet egy szárnyas,

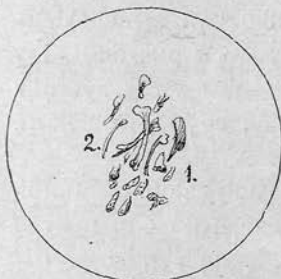
— talán tyúk — csontjai és egy nagyobb emlős állat állkapcsának töredékei, míg a sír dk.-i részében az égetett embercsontok feküdtek.

A 19. sír. (70-ik kép) A XXII. kubikban, 35—55 cm. mélyen, pár nagy terméskő jött elő egymástól nagyobb távolságban. A köztük levő területen találtunk: égetett embercsontot (6), hiányos cserépedényeket (1. és 2.), apró vastárgyakat (3—5) és égetetlen állatcsontokat (7). Az embercsontok közelében három különböző helyen voltak szétszórva a vastárgyak, a melyeknek apró töredékeiből csak annyit állapíthatunk meg, hogy 15 darab lemezes rész talán egy

 $\frac{1}{2}$

60. kép.
Vaskés a 13.
sírből.

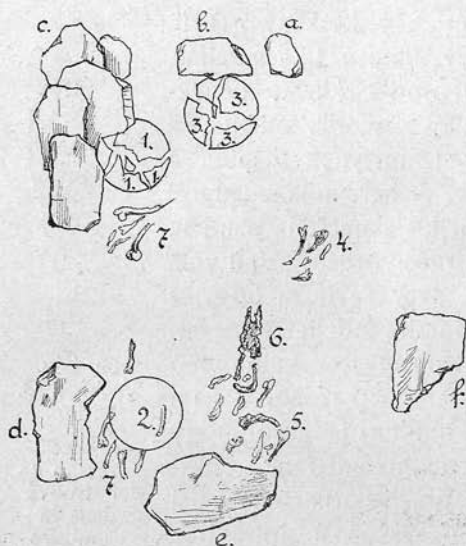
Fig. 60.
Couteau en
fer trouvé
dans la
sépulture
no. 13.

61. kép.

A 14. sír helyzetrajza.

Fig. 61. Situationsplan de
la sépulture no 14.

62. kép. A 15. sír helyzetrajza.

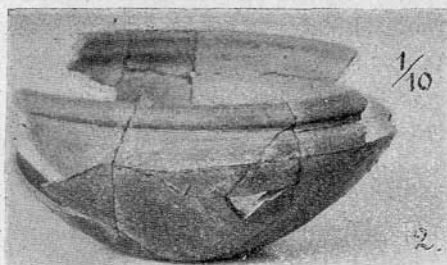
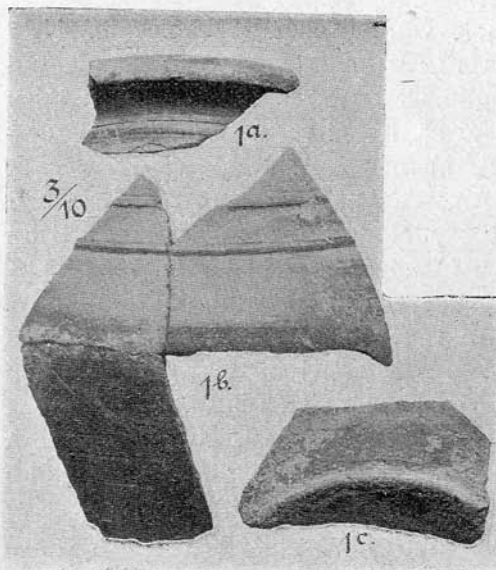
Fig. 62. Situationsplan de la sépulture no. 15.

paizsfogantyúhoz, 3 hengeres darab talán egy fibulához tartozott, míg egy darab \square alakú átmetszetet mutató hosszukás töredék valaminek foglalásául szolgálhatott. Mindezek nem egy nivóban fekdtek, hanem egyik alább a kavicsoson, a másik fennebb a fekete földben. Hasonló a helyzet az edénytöredékeknél is; azt sem lehet megállapítani, hogy hány edényhez tartozott a fenmaradt 17 darab cserép, mert nemcsak kicsinyek, de annyira elmállottak és deformálódtak a földben, hogy alakjukra sem következtethetünk. Két különböző helyen láttak napvilágot az égetetlen állatsontok is.

20. sír. (71-ik kép). Az e jelű kőpadtól nem messze 180 cm. mélyre hatolt le egy kör alakú fekete földfolt. Kibontása közben, délkeleti szélében, 120 cm. mélyen találtuk a 72-ik képen bemutatott La-Tène ízlésű kis edénykét, míg alján pár őskori, — több La-Tène, — s néhány római edénytöredéket találtunk állatsontok társaságában. A szokásos égetett embercsontok és edény-mellékletek hiánya miatt kezdetben arra gondoltunk, hogy nem serral van dolgunk, de csakhamar meggyőződünk az ellenkezőről, mikor megtaláltuk a földfolt dny. és ék. felében a sírjainknál szokásos sírvédő köveket. Kirabolt, vagy bolygatott sírnak bizonyult ilyenformán. Az edényke vagy a bolygatás alkalmával került a sírűreg szélére, magasabb nivóba, vagy — ami még valószínűbb — a sírbolygatók jóval mélyebbre kiásták a sírt, mint eredetileg volt s miközben a mellékleteket szétszórták, a sír szélén fekvő kis bögre elkerülte a pusztítást. Így jelölné fekvése a sír eredeti mélységét 120 cm. mélyen s így nyernők magyarázatát annak, miért találhattuk a sírűreg alján együtt, az őskori, — La-Tène és római cserepeket.

21. sír. (73-ik kép) A 20.-dikhoz hasonlóan bolygatott. A földfolt mélysége itt is szokatlan; 170 cm. Kibontása alkalmával 65 cm. mélyen egymásra lapított La-Tène edénytöredékeket, 85 cm. mélyen ismét pár La-Tène cserepet, és egy orsó gombot találtunk. Alább még pár edénytöredék került elő. Itt is feltűnő, hogy 85 cm. mélyen, a földfolt keleti felében egy, a sírvédő kövekhez hasonló követ találtunk.

Miután nagy valószínűséggel tarthatjuk a legutolsó két leletet

63. kép. Edény töredékek a 15. sírból.

Fig. 63. Fragments des vases trouvés dans la sépulture no. 15.

(20. és 21.) bolygatott sír-
nak, a térképen is mind-
kettőt a sírok közé soroltuk,
csupán azzal különböztet-
tük meg a biztos sírleletek-
től, hogy lelőhelyüket pon-
tokkal jelöltük.

Ezekben kívántuk ismer-
tetni a temetőből kikerült
emlékeket.

* * *

Magyarország területén
gyakran kerültek elő La-
Tène ízlésű szórványos és
tömeges leletek. Így a Dunán-
túli hegyvidéken* Szalacska¹,
Kéttornyúlak², Szombathely³,
Sopron⁴, Apáti⁵, Regöly⁶,
Szentgroth⁷, Velemszent-
vid⁸, Győr⁹, az Északi Kár-
pátok déli lejtőin Turóc-
vármegye¹⁰, Baj¹¹, Szirák¹²
(Nógrád vármegye), Pusztá-
géc¹³ (Nógrád vármegye),
Heréd¹⁴ (Nógrád), Hatvan-
böldög¹⁵ (Heves vármegye),
Szina¹⁶ (Borsód vm.), Balsa¹⁷

A *-gal jelzett lelőhelyek tömeges leleteket szolgáltattak rendszeres ásatásokból.

¹ Arch. Ért. 1906. évf. 416—433; 1908. évf. 137—148; 1909. évf. 334—342 l.
Numizm. Közöny 1907. 47—64 l.

² Arch. Ért. 1898. 355 l.

³ Arch. Ért. 1898. évf. 155. l. VII. sz. és 375 l.

⁴ Arch. Ért. 1880. XXIII. és XXIV. tábla; 1886. 97—114 l.; 1889. 361—366 l.;
1890. 71—75 l.; 1891. 57—61 l. és 313—320 l.; 1899. 288 l. és 428 l.

⁵ Vosinszky: Tolna vármegye története, II. k. CXLIII. tábla 6., 7. sz.

⁶ Arch. Ért. 1896. 177 l.; 1899. 428 l.

¹² Arch. Közlemények XIX. k. 55—59 l.

⁷ Arch. Ért. 1904. 177 l.

¹³ Arch. Ért. 1880. I. tábla.

⁸ Arch. Ért. 1897. 298 l.; 1898. 143—6 l.

¹⁴ Arch. Ért. 1905. 428. l.

⁹ Arch. Ért. 1895. 184. l.

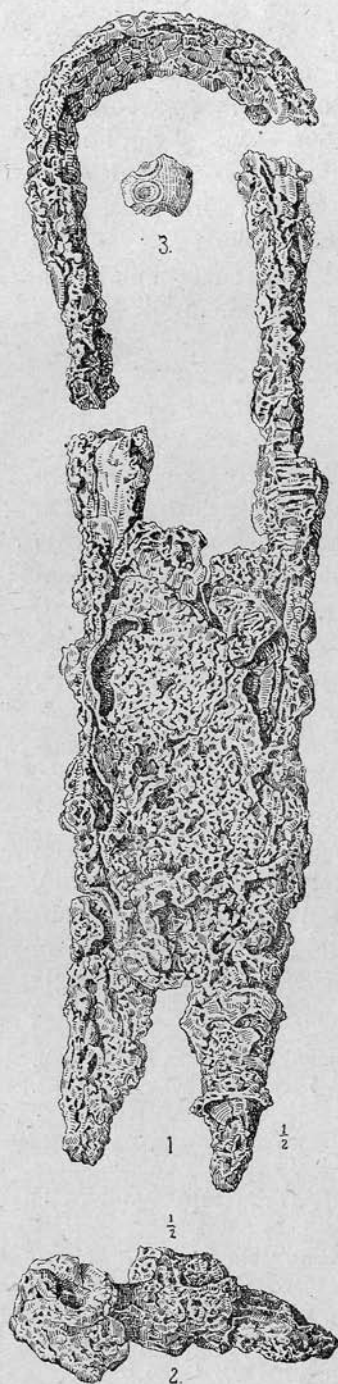
¹⁵ Arch. Ért. 1895. 1—26 l.

¹⁰ Arch. Ért. 1898. 306—316 l.

¹⁶ Arch. Ért. 1901. 187 l.

¹¹ Arch. Ért. 1895. 177. l.

¹⁷ Erd. Nem. Múz. régiségtárában.

64. kép. Vastárgyak a 15. sírból.
Fig. 64. Objets en fer trouvés
dans la sépulture no. 15.

(Szabolcs vm.), Ujkenéz¹⁸ (Szabolcs vm.), Nyiregyháza¹⁹ (Szabolcs vm.), — Kelet-Magyarországon, illetve az erdélyi fennföldön: Bihar vármegye²⁰, Kolozsvár²¹, Gerend²², Gernyeszeg²³, Marosgezse²⁴, Nagyenyed²⁵, Veczel; és délen, — a Balkánnal szomszédos vidéken, Versecz²⁶, Hódság²⁷, Mitrovicza²⁸ és Bácsföldvár²⁹ szolgáltattak biztos La-Tène emlékeket, melyeknek nagyobb része az u. n. kora La-Tène periodusból származik és csak kisebb része képviseli részben a közép és részben a késő La-Tène kort.

A lelőhelyek eloszlásából látjuk tehát, hogy azok a területek szolgáltatták a legtöbb emléket, amelyek leginkább ki voltak téve a déli, vagy még inkább a Duna, Rajna, Elba, Visztula vidékéről jövő északi hatásoknak. Ami kevés emléket eddig Erdély szolgáltattott, az is inkább a közép La-Tène csoportba tartozik és ehez kaphatott elemeket a délmagyarországi területekkel egyetemben, nyugatról, a La-Tène kultúra déli zónájának kisugárzó központjaiból, de Erdély északi része s vele temetők területe, úgy látszik, közvetlenül csatlakozik az északmagyarországi részek — és a Szamosvölgy közvetítésével a La-Tène kulturának az Alpoktól északra kiterjedő zónájához.

Temetők keramikai anyaga, azzal a díszítő motívummal, amely a koncentrikus körökből gulát formál (9-ik sír) és a félholdalakú mélyített díszítményekkel (6-ik sír), a

¹⁸ Arch. Ért. 1895. 385 l.

¹⁹ Arch. Ért. 1902. 280 l.

²⁰ Arch. Ért. 1902. 86 l.

²¹ ²² ²³ ²⁴ Az Erdélyi Nemzeti Múzeum régiség-tárában.

²⁵ Herepey és Cserny: Alsófehérvármegye története, Nagyenyed. 1901. 75 l.

²⁶ Arch. Ért. 1898. 409 l. 1900. 90 l.

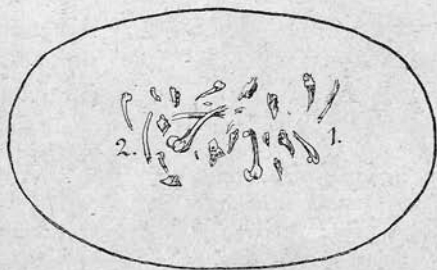
²⁷ Arch. Ért. 1904. 351 l.

²⁸ Arch. Ért. 1901. 381 l.

²⁹ Arch. Ért. 1901. 187 l.

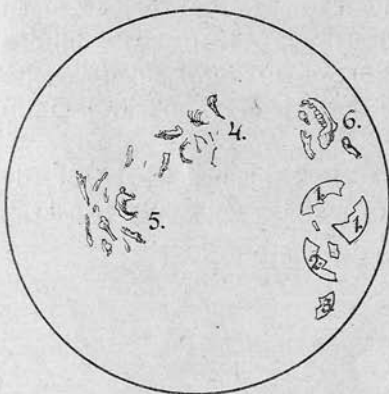
soproni Purgstall leleteivel egyetemben,¹ szorosan csatlakozik a délszászországi Branbach (Csehország határán) keramikai² leleteihez.

Az 5. sír bronzfibulájának felhajtott lábán a díszítőtag egy ellypsoidalakú lapos korong, a mi az Elbe vidékét és a keletnémet területet jellemzi még a kora római fibuláknál is.³ A halottégetés szokása csak támogathatja e bizonyítékokat. E ponton Szirák⁴ és Balsa⁵ tisztán égetett temetkezései alkotják a kapcsolatot, míg ezekkel szemben a soproni és hatvanboldogi égetett és égetetlen vegyes temetkezések okát egyebeken kívül a különbségben is kereshetjük. A soproni fibulákon a felhajtott láb még nem tapad a nyereghez és így van ez a pusztagéczi, sziráki és balsai fibulákkal is. A míg tehát azok, Tischler osztályozása szerint, kora La-Tène emlékek (Kr. e. V—IV. sz.), addig ezek az apahidaival egyetemben a közép La-Tène kor jellemző darabjai. (III—II. sz. Kr. e.) Reinecke osztályozása szerint azonban a La-Tène periodus II. (B)

65. kép. A 16. sír helyzetrajza.

Fig. 65. Situationsplan de la sépulture no. 16.

66. kép. A 17. sír helyzetrajza.

Fig. 66. Situationsplan de la sépulture no. 17.

szakaszához tartozik az apahidai fibula, miután felhajtott lábán csak egy gomb van (ide sorolja a branbachi edényeket is) s így a Kr. e. IV. századra tehető korát. Hogy mennyire befolyásolja Reinecke kor meghatározását az a körülmény, hogy temetőnk távol esik a kisugárzó központoktól — ma még nem dönthetjük el. Csak az látszik bizonyosnak, hogy időbeli eltolódást kell feltételeznünk a branbachi, soproni és apahidai leletek között, úgy, hogy ez utóbbinak kora a Reinecke-féle III. (C) periodus (Kr. e. III—II. sz.) korát jól eléri. A soproni,

¹ Archeologiai Értesítő, 1880. XXIV. tábla és 1886. évf. 109 l.

² Reinecke: id. munka. 82 l.

³ Almgren: Studien über nordeuropäische Fibelformen, Stockholm, 1897. II. k. I. tábla 10—14., II. tábla 24—25.

⁴ Dr. Pósta Béla: Archeologiai közlemények, XIX. k. 55—59 l.

⁵ Erdélyi Nemzeti Múzeum régiségtárában.

67. kép. Edénytöredék
a 17 sírból..

Fig. 67. Fragment d'un
vase trouvé dans la
sépulture no. 17.

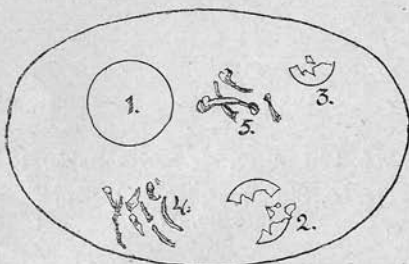
hatvan-boldogi keramikai anyaggal egyező agyagedények ugyanis határozottan későbbi fibula társaságában fordultak elő Apahidán és Balsán, mint Sopronban és a Reinecke-féle III. (C) szakaszhoz tartozó két gombbal ellátott fibula társaságában Szirákon. Ezért tételezhetünk fel akkora időbeli eltolódást, hogy temetők korát a Kr. e. III. vagy II.sz. -ra, — vagyis a Tischler szerinti közép La-Tène

korra tehetjük. Ezt igazolják a vastárgyak is, nevezetesen a vasfibula-töredékek, a vaskard, a melynek hüvelye nélküli a korábbi idők ellyptikus à-jour záródását s e helyett símán megy át háromszöget formáló és csúcsán apró gombbal ellátott végződésbe. A féltójas idomú hólyagokból formált karpereczek Reinecke szerint is jellemzőek e korra, de jellemzőek különösen a szalagszerű dudorokkal, illetve fogantyukkal ellátott paizsok és a kardkötésre, vagy gyakran üstök felfüggesztésére szolgáló vaslánczok, a melyekből egyet töredékekben bár, de temetők is felmutat.

Ha elfogadhatjuk Ptolemaios ethnikus adatait a dacziai területekre vonatkozólag e korra visszamenőleg, — temetők területét arra a helyre kell tennünk, a hol a Ptolemaios-féle dacziai térkép¹ és a Ptolemaios² adatai szerint a rhatacensusok és burdiavensusok laktak, a theuriskusok földjén épült római Porolissum (a mai Mojgrád közelében) városától délkeletre és a kissobokusok, vagy koistobokusok területétől (Müllenhof, Gohl) délre, illetve délnyugatra.

Érmek ugyan nem fordultak elő a sírok mellékletei között, de temetők területén a temetkezés korában már beszélhetünk érmekről, azokról a barbarus érmekről t. i., a melyek elég gyakoriak az erdélyi részekben és vonatkozásban állanak a felsőmagyarországi hasonló barbarus érmekkel, melyekről már elegendő tudunk ahhoz, hogy temetők helyzetére az ú. n. kelta kultúrkörben némi világot azok is vessenek.

Gohl Ödön dr. érdeme, hogy ma már csaknem a részletekig menő pontossággal tudjuk körvonalazni az Északi Kárpátok déli lejtőin lakott

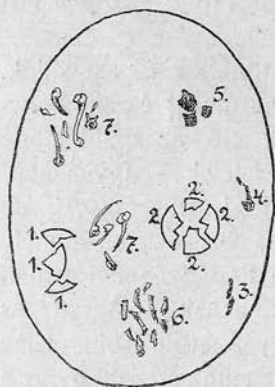
68. kép. A 18. sír helyzetrajza.

Fig. 68. Situationsplan de la sépulture
no. 18.

¹ Az Athoshegyi kéziratnak párisi kiadása, LXXVIII., LXXIX. I.

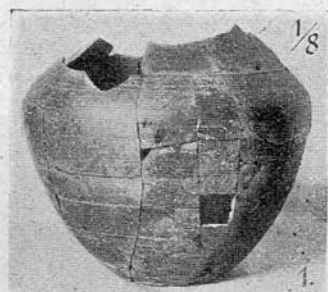
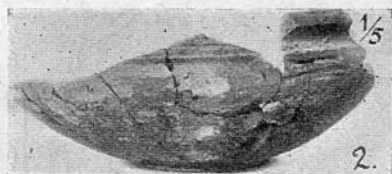
² Geographia, III. 8., 3.

ókori barbarus népek (Tacitus : Germ. 43.) terjeszkedési körét s nevezetesen a minket érdeklő kotinusoknak (a Garam, Magas-Tátra, Bodva v. Hernád és Nagyalföld között)¹ és a velük keleten szomszédos (Müllenhof II. 82—84) kissobokusoknak, vagy koistobokusoknak² (Dacia északi határán, Szatmár vármegye és a vele szomszédos vármegyék területén) terjeszkedési körét — mindezt azon barbarus érmek alapján, a melyeknek kibocsátási korát a Kr. e. III. évszázad végére, illetve a II. évszázad kezdetére tehetjük s melyek az illető vidékeken, amint azt a gyakoribb lelőhelyek igazolják — nem szórványos jelenségek, hanem jellemzik a területet. Itt csak arra akarunk röviden rámutatni, — ugyancsak Gohl Ödön dr. nyomán — hogy a koistobokusok pénzverési technikája fejlettebb, mint a kotinusoké és ezeké, mint a tőlük nyugatra lakó bojusoké, a mi a mellett bizonyít, hogy a koistobokusok a kotinusoktól tanulták el e mesterséget. Abból a tényből kifolyólag pedig, hogy a két nép érmeleése

70. kép. A 19. sír helyzetrajza.

Fig. 70. Situationsplan de la sépulture no. 19.

69. kép. Edények a 18. sírból.

Fig. 69. Vases trouvés dans la sépulture no. 18.

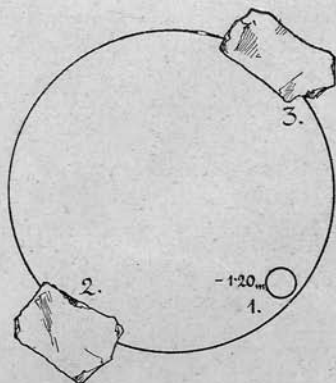
között sok hasonlóságot, egyezést találunk, így dimenzió, típus, bevágások és súly tekintetében (9—5 gr.), a kölcsönzésen kívül azonos etnikus sajátosságokat is tétélezhetünk fel a két nép között. Mindez pedig a mellett szólana, hogy nyugatról terjed e kulturvonás kelet felé Magyarország északi részein.

A koistobokus területet jellemző pénzdarabok a Szamos völgyében délibb fekvés mellett is előfordúlnak, így Szolnok-Doboka vármegyében nagyobb lelet került elő, a mi kétségesse teszi, hogy a koistobokus terület mely részén volt az érmeleési központ. Bizonyos továbbá az, hogy a koistobokus pénzdarabok az edényi részek egyéb barbarus

¹ Dr. Gohl Ödön: Arch. Ért. újf. XX. 224—241., XXI. 351—359. és 403—421. Numizmatikai Közöny, III. 1904. 4—8.

Leszih Andor: Numizmatikai Közöny, VII. k. 97. l.

² Dr. Gohl Ödön: Numizmatikai Közöny, II. 1903. 57. l. és III. 4—8. l.

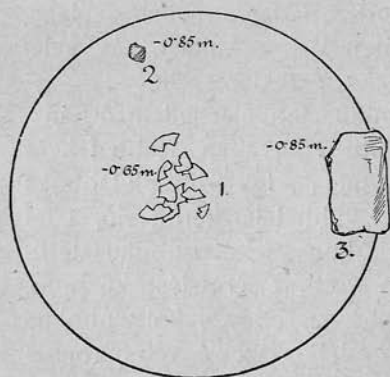
71. kép. A 20. sír helyzetrajza.

Fig. 71. Situationsplan de la sépulture no. 20.

72. kép. Bögre a 20. sírból.

Fig. 72. Tasse en terre cuite trouvée dans la sépulture no. 20.

73. kép. A 21. sír helyzetrajza.

Fig. 73. Situationsplan de la sépulture no. 21.

érmeivel is szoros rokonságot mutatnak, a miből arra következtethetünk, hogy részben ez északon lakó hatalmasabb, fejlettebb nép közvetítette ezeket a közös vonásokat délre, részben pedig maguk a koisztobokusok is kaptak ilyeneket délről.

Mennyire élénk az összeköttetés az erdélyi részek és Észak-Magyarország barbarus népei között, eléggé mutatják azok a bojus aranyak, a melyek Brassó város közelében több izben kerültek elő.

A La-Tène kor III. (C) szakaszát, a melybe temetőnk is tartozik, Reinecke szerint is jellemzi az, hogy délen túlsúlyban vannak a hullatemetkezések, míg északon, az Alsó Rajnától Észak-Németország keleti feléig kizárólag a hullaégetés szokásos.

A nagy valószínűséggel hullaégető kőpadokkal is rendelkező apahidai temető elvéve sem tartalmazott égetetlen temetkezéseket, ami ismét északra utal, bár nem kizárt dolog az sem, hogy a korábbi hazai szokások hatását, vagy délről jövő görög hatást kell a hullahamvasztásban látnunk.

Ha most visszatérünk temetőnkhez és azt látjuk, hogy főleg Magyarország északi hegyvidékein kerültek elő az apahidaihoz legközelebb álló leletek — így a soproni, hatvan-boldogi, pusztagéczi, de főleg a sziráki és balsai leletek, mely utóbbiak szintén tisztán égetett temetkezésekből származnak Nógrád és Szabolcs vármegyék területéről — talán helyesen következtetünk arra, hogy az a kultúra, a melyet az apahidai temető képvisel, északról, a Szamos völgyén át jutott a Kísszamos völgyébe s a hasonló emlékeket szolgáltató északmagyarországi leletek révén a La-Tène kulturának az Alpoktól északra elterülő zónájához csatlakozik.

dr. Kovács István.